

Broedvogels van de Visvijvers Valkenhorst Valkenswaard 2017
De Visvijvers ten westen van de Tongelreep

Samenstelling: Wil de Veer en Jan Kolsters

Inventarisatie: Wil de Veer, Jan Kolsters, Wil Beeren, Mari de Bijl en Wim Deeben

Uitgave: Vogelwerkgroep De Kempen

December 2017

Broedvogels van de Visvijvers Valkenhorst Valkenswaard 2017
De Visvijvers ten westen van de Tongelreep

Samenstelling: Wil de Veer en Jan Kolsters

Colofon

Auteurs: Wil de Veer en Jan Kolsters

Omslagontwerp: Wil de Veer

Lay-out, tekst en tekstverwerking: Wil de Veer

Analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen: Jan Kolsters

Inventarisatie: Wil de Veer, Jan Kolsters, Wil Beeren, Mari de Bijl en Wim Deeben.

Fotografie: Wil de Veer: titelpagina en pagina's: 2, 5, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 39, 49

Jacques van Kessel: pagina 35

Wim Deeben: pagina 33

Wijze van citeren: De Veer W. en Kolsters J. 2017. Broedvogels van de Visvijvers Valkenhorst Valkenswaard 2017. De Visvijvers ten westen van de Tongelreep.

© 2017 Vogelwerkgroep De Kempen en Brabants Landschap

Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Vogelwerkgroep De Kempen of Brabants Landschap.

Inhoud

Inleiding	1
1. Beschrijving van het gebied	2
Veldkaart	3
2. Werkwijze	4
3. Resultaten	7
4. Soortbespreking	10
5. Analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen	25
6. Slotbeschouwing, aanbevelingen en dankwoord	34
Bijlage	36
Literatuur	37
Soortkaarten	38

Inleiding

Op verzoek van Brabants Landschap is door Vogelwerkgroep De Kempen in 2017 de westzijde van de Tongelreep gebied dekkend geïnvventariseerd op broedvogels. Alle broedvogels zijn kwantitatief in kaart gebracht. In totaal zijn er 818 territoria vastgesteld van 63 verschillende vogelsoorten.

Evenals de oostzijde van de Tongelreep blijkt de westzijde van de voormalige viskwekerij met de karakteristieke grotere en kleinere waterpartijen al vele jaren garant te staan voor een zeer rijke vogelbevolking. Het gebied dat deel uitmaakt van Valkenhorst staat bekend onder de naam de Visvijvers.

In tegenstelling tot het oostelijk deel, dat reeds een lange reeks inventarisaties kent (vanaf 1991 bijna om de drie jaar), is het westelijk deel beduidend minder vaak geïnvventariseerd. Vanaf 2005 zijn in het oostelijk deel alle soorten kwantitatief geïnvventariseerd (voor 2005 niet alle soorten maar wel kwantitatief).

Voor het opsporen van de bosuil is gebruik gemaakt van geluidsnabootsing.

De aangetroffen soorten zijn ingevoerd in een plot bij Sovon Vogelonderzoek Nederland en de gegevens zijn verwerkt in territoria. De waarnemingen zijn geregistreerd met Avimap en geclusterd met Autocluster. De vorige inventarisatie waarmee een degelijke vergelijking is kunnen maken was in 2003. Van de inventarisaties van de westzijde in 2005 en 2013 zijn om verschillende redenen alleen enkele vergelijkingen bruikbaar. Een vrij algemene bruikbare vergelijking van de territoria in de populieren langs de Tongelreep kon, indien relevant, wel gebruikt worden vanaf 1991. Tijdens inventarisaties van zowel het oostelijk als westelijk deel worden de rijen populieren geïnvventariseerd. Opgemerkt dient te worden dat doordat in de loop der jaren de interpretatiecriteria in de handleiding bij sommige soorten is aangepast, o.a. fusieafstand en datumgrens, er verschillen kunnen zijn ontstaan. In de bijlage zijn de verschillen tussen 2004 en 2017 opgenomen.

Variaties in jaarlijkse vogelpopulaties zijn het gevolg van een complexe set van interne en externe parameters en hun interacties. Sommige parameters zijn duidelijk aanwijsbaar zoals de invloed van het kappen van een bos op het aantal bosvogels in het gebied. De toestand in het overwinteringsgebied of tijdens de trek kan eveneens een grote invloed hebben op het voorkomen in het broedgebied. Maar veranderingen van het voedselaanbod onder de waterspiegel zijn bijvoorbeeld al veel minder zichtbaar. Verschillen in jaarlijkse weersomstandigheden en klimaatverandering, op langere termijn, zijn eveneens van invloed. In het gebied worden terugkerende beheerswerkzaamheden uitgevoerd zoals het terugzetten van de begroeiing rondom de vijvers, het meer of minder maaien van het riet, het kappen van bos, het veranderen van de waterstand en het geheel droogzetten van de vijvers. Deze werkzaamheden geven soms duidelijke aanwijsbare veranderingen in de vogelstand te zien. Een aantal veranderingen verlopen langzamer en/of natuurlijker zoals het aftakelen van de populieren langs de Tongelreep en de visstand die veranderde na het stoppen van de viskweek. Het karakter van het gebied is toch min of meer hetzelfde gebleven.

1. Beschrijving van het gebied

Het gebied Visvijvers Valkenhorst Valkenswaard is gelegen aan weerszijde van de Tongelreep en vormt samen met het Leenderbos, Valkenhorst, de Grote Heide en golfbaan De Eindhovense Golf een zeer groot afwisselend natuurgebied tussen de dorpen Waalre, Aalst, Heeze, Leende en Valkenswaard. De oppervlakte van 75 ha is als volgt verdeeld: Open water 37 ha; Bos 11 ha; Grasland 5 ha; Overig, voornamelijk (riet) moeras. Het onderzoeksgebied was opgedeeld in twee gebiedsdelen.

De negen voormalige kweekvijvers van het westelijk deel hebben een flinke rietkraag rond elke vijver.

De vijvers zijn onderling gescheiden door dijkjes van enkele meters breed. Deze dijkjes zijn begroeid met wilgenstruikjes, eik, berk, en els met voornamelijk gras als onderbegroeiing.

Het gebied bevat een behoorlijk groot oppervlak aan riet. Voor het grootste deel staat dit riet in het water. Uiteraard komen er tussen en bij het riet ook allerlei andere planten van voedselrijke milieus tot ontwikkeling. Punt van aandacht is de grote hoeveelheid lisdodde die op veel plekken enorm aan het oprukken is.

De voedselrijke vennen, rietmoerassen en de weelderige begroeiing rondom de vennen zorgen samen met de loof- en naaldhoutpercelen voor een vogelrijk gebied. De waterpartijen kunnen gekenmerkt worden als voedselrijke vijvers. Een belangrijk feit is dat de waterstand in iedere vijver nauwkeurig geregeld kan worden. De aanvoersloot die alle vijvers voedt is een aftakking van de Tongelreep stroomopwaarts ter hoogte van Driebruggen. De aanvoersloot heeft een kleiner verval dan de Tongelreep waardoor de aanvoersloot ter plaatse van de visvijvers een hogere waterstand heeft dan alle vijvers in het gebied.

Daardoor kan dus water in de vijvers gelaten worden. De vijvers liggen op hun beurt weer wat hoger dan de Tongelreep ter plaatse, zodat de vijvers ook te allen tijde kunnen worden leeggelaten. Deze infrastructuur die vroeger aangelegd is voor de viskweek is intact gelaten. Dit heeft belangrijke voordelen. Als in een droge zomer vele wateren in de omgeving droogvallen, kan de waterstand op de visvijvers op normale stand gehouden worden waardoor het gebied een belangrijk refugium wordt voor talloze water- en moerassoorten, waaronder natuurlijk ook veel vogels. Door het verdwijnen van de viskweek is er wel minder zicht op de visstand, die uiteraard ten tijde van de viskweek nauwkeurig bekend was. Tijdens de inventarisaties, vooral die met het waadpak worden uitgevoerd konden we wel vaststellen dat de vijvers goede paaiplaatsen voor vissen vormen.

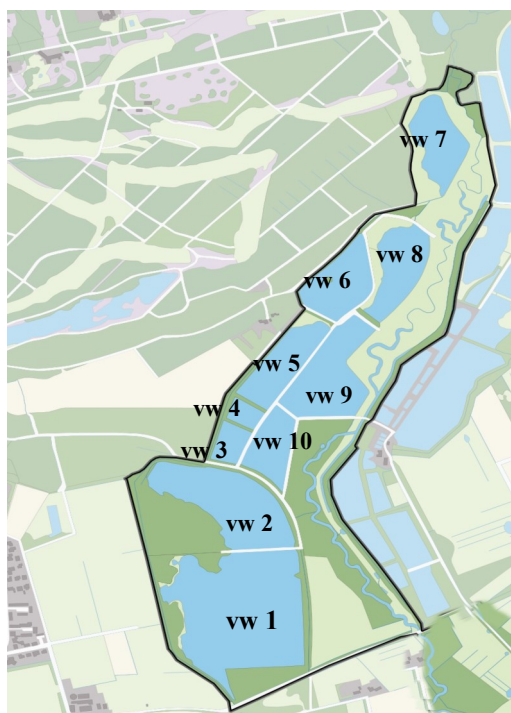

Figuur 1. Het geïnventariseerde gebied.

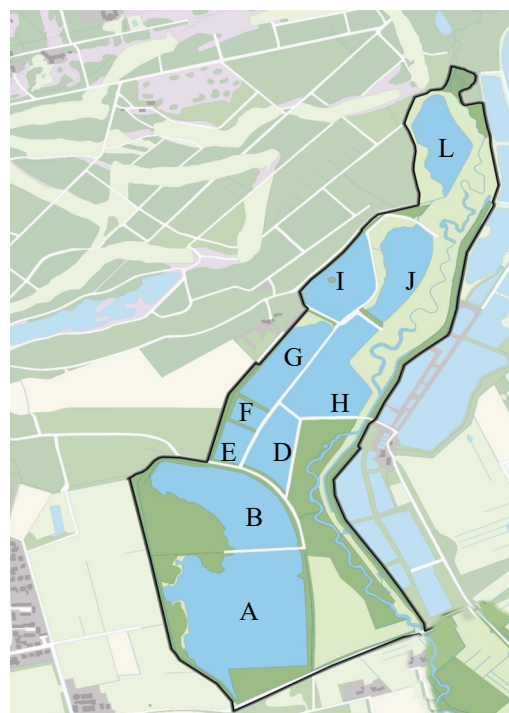
2. Werkwijze

De basis voor de broedvogelinventarisatie waren de vroege-ochtendbezoeken. Dit zijn de bezoeken die de uitsluitende waarnemingen opleveren en die een betrouwbaar beeld geven van de dichtheden van de algemene soorten. Voor de meeste algemene soorten komen de territoria tot stand op grond van deze uitsluitende waarnemingen. De systematische ochtendbezoeken zijn meestal gebracht rond zonsopkomst wanneer de kans voor het waarnemen van de meeste soorten het grootst is, of iets later als de weersomstandigheden duidelijk beter waren. De vroege-ochtendbezoeken zijn uitgevoerd tussen 4 maart en 4 juni. Naast de vroege-ochtendbezoeken zijn overdag nog diverse extra bezoeken gebracht. Tijdens deze bezoeken zijn aanvullende gegevens verzameld. De extra bezoeken zijn vooral geschikt om de minder algemene soorten op te sporen waarbij uitsluitende waarnemingen een minder grote rol spelen. Tijdens het veldbezoek wordt speciaal gelet op: individuen in geschikt biotoop tussen de datumgrenzen; paren in geschikt biotoop tussen de datumgrenzen; territorium indicerende waarnemingen zoals zang, balts en paring; nest indicerende waarnemingen zoals voedselvluchten en alarmeren; toevallige nestvondsten. De inventarisatie en de uitwerking is strikt uitgevoerd zoals beschreven in Van Dijk A.J. en Boele A. (2011). Het gebied is steeds op verschillende manieren doorkruist en het startpunt is ook steeds gevarieerd. Door het gebruik van één methode is het mogelijk opeenvolgende jaren met elkaar te vergelijken en kunnen aantalsontwikkeling, verandering in verspreiding en verschuiving binnen biotopen worden vastgesteld. De autoclustering van de waarnemingen is gedaan met het programma Autocluster. In het programma Avimap zijn de waarnemingen ter plekke digitaal ingevoerd op tablets. In totaal is er 61 uur en 23 minuten besteed aan de vroege-ochtendbezoeken.

De ligging van de tien open waterpartijen zijn weergegeven in figuur 2. De vijvernummering is nu dezelfde zoals in gebruik bij Brabants Landschap. In het rapport van 2003 gebruikte Vogelwerkgroep De Kempen een andere nummering, deze is in figuur 3 afgebeeld. De aantallen territoria zijn in de vogelgroep analyse iets aangepast. Dit is gedaan omdat in 2003 een strook bos meegeteld is en in 2017 is deze strook niet geïnventariseerd. De analyse is in dit rapport voor hetzelfde gebied gedaan, de territoria in 2003 in de strook bos zijn niet meegeteld zodat er toch een goede vergelijking mogelijk is.

Figuur 2. Vijvernummering 2017.

Figuur 3. Vijvernummering 2003.

Evenals tijdens de inventarisaties in 2003 is op twee speciale ochtenden met een waadpak de binnenkant van de grotere vijvers onderzocht op kleine karekieten. Hiervoor is de verstoor en hoor methode gebruikt. Kleine karekieten reageren fel met zang op geluiden van buitenaf. Dus door met een tak tegen het riet te slaan of in de handen klappen veroorzaakt meteen zang van de territoriumhouders. Zonder deze methode wordt deze soort onderteld. Deze speciale “waadpak sessies” zijn gehouden door Jan Kolsters en Pieter Wouters op 24 mei (05.06-11.51) en op 5 juni (05.02-10.32). Dit zijn dezelfde data als tijdens de inventarisatie in 2003. Opvallend, tijdens de sessie van 24 mei waren er veel eieren van de grauwe ganzen die rond de nesten dreven, te wijten aan de (te) hoge waterstand.

Uiteraard worden tijdens de waadpak sessies aanvullende waarnemingen gedaan naast die van de kleine karekiet. Dit zijn waarnemingen van al dan niet zingende vogels of nestvondsten. Deze waarnemingen zijn als aanvullende waarnemingen in het autoclusterprogramma ingevoerd.

Speciaal en alleen voor de inventarisatie van de bosuil is een avondbezoek gebracht op 27 januari (20.15-21.25) en 6 februari (19.58-21.25). Hierbij is gebruik gemaakt van geluidsnabootsing.

Zondag 5 maart is de slaapplek van de grote zilverreiger geteld door Jan Kolsters en Pieter Wouters. Er zijn 23 exemplaren geteld op een slaapplek op vijver VW 2.

Op 10 maart (10.48-14.48) is er overdag een bezoek gebracht voor de inventarisatie van de soorten die in de populieren langs de Tongelreep nestelen/verblijven.

Op 21 april (20.57-22.44) en 19 mei (19.41-20.58) is er een avondbezoek gebracht voor de inventarisatie van de rallen.

Op 29 april (9.05-10.21) en 24 juni (9.37-11.29) is er een simultaantelling gedaan voor de eenden.

Op 11 juni (11.00-13.00) is er een bezoek gebracht voor eventuele bijzonderheden.

Op 4 juli (19.00-21.30) is er een avondbezoek gebracht.

Op 3 augustus (13.30-15.30) is er een middagbezoek gebracht voor eventuele bijzonderheden.

Losse waarnemingen van de ganzen op 16 maart, 6, 10, 20 en 27 april zijn aangeleverd door Jacques van Kessel.

Zonsondergang op VW 8

Tabel 1. Data, tijden en weersomstandigheden van vroege ochtendbezoeken.

Datum	Begin	Eind	Duur	Deelgebied 1	Deelgebied 2	Weersomstandigheden**
04 maart	07.01	09.58	(177 min.)		X	Bewolking 8/8, windkracht 3 bft, 8°
04 maart	07.03	09.43	(160 min.)	X		Bewolking 8/8, windkracht 3 bft, 8°
17 maart	06.30	09.07	(157 min.)	X		Bewolking 8/8, windkracht 3 bft, 8°
21 maart	06.00	09.00	(180 min.)		X	Bewolking 8/8, windkracht 3 bft, 7°
02 april	07.02	10.15	(193 min.)	X		Bewolking 3/8, windkracht 2 bft, 11°
09 april	06.28	10.25	(237 min.)		X	Bewolking 0/8, windkracht 2 bft, 12°
14 april	06.25	09.00	(155 min.)	X		Bewolking 8/8, windkracht 2 bft, 5°
18 april	07.31	11.03	(212 min.)		X	Bewolking 4/8, windkracht 3 bft, 5°
27 april	05.31	09.39	(248 min.)	X		Bewolking 3/8, windkracht 2 bft, 5°
29 april*	05.44	09.22	(218 min.)	X		Bewolking 4/8, windkracht 2 bft, 5°
30 april	05.41	08.40	(179 min.)		X	Bewolking 4/8, windkracht 4 bft, 7°
07 mei	05.25	08.44	(199 min.)	X		Bewolking 8/8, windkracht 3 bft, 11°
07 mei	05.31	08.38	(187 min.)		X	Bewolking 8/8, windkracht 3 bft, 11°
14 mei	05.14	09.00	(226 min.)		X	Bewolking 5/8, windkracht 3 bft, 10°
15 mei	05.03	08.30	(207 min.)	X		Bewolking 5/8, windkracht 2 bft, 14°
25 mei	05.00	08.04	(184 min.)	X		Bewolking 2/8, windkracht 2 bft, 10°
25 mei	05.01	08.04	(183 min.)		X	Bewolking 2/8, windkracht 2 bft, 10°
04 juni	04.50	07.57	(187 min.)		X	Bewolking 5/8, windkracht 3 bft, 9°
04 juni	05.08	08.13	(185 min.)	X		Bewolking 5/8, windkracht 3 bft, 9°
Totaal			(3674 min.)	10	9	

* Per vergissing is op 29 april het verkeerde deel gelopen vandaar twee inventarisatie van hetzelfde deel binnen twee dagen.

** Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Tijdens de bezoeken waren de weersomstandigheden overwegend gunstig.

Naderende regenbui

3. Resultaten

De aantallen territoria zijn weergegeven in Tabel 2. Er werden in totaal 63 soorten aangetroffen. Van alle 63 aangetroffen soorten broedvogels met een geldig territorium is een stippenkaart bijgevoegd. In totaal konden er 818 territoria worden toegekend. De kleine karekiet had met 136 territoria de meeste territoria. Indien er een betrouwbare vergelijking met eerdere inventarisaties mogelijk is dan is deze vermeld.

In 2017 heeft de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de huidige Rode Lijsten vastgesteld. De Rode Lijst voor broedvogels betreft alleen Nederlandse broedvogels. Zomer- of wintergasten komen er niet op voor. Alle vogels die van nature in het wild in Nederland voorkomen zijn beschermd op grond van de Europese Vogelrichtlijn. De bescherming is vanaf 1 januari 2017 geregeld in de nieuwe Wet natuurbescherming. Deze wet vervangt drie wetten: de Natuurbeschermingswet 1998, de Boswet en de Flora- en faunawet. Met één wet en minder regels wordt het makkelijker om de wet toe te passen. De Rode Lijst biedt Vogelbescherming Nederland een handvat om haar beschermingsactiviteiten op af te stemmen, om doelstellingen te bepalen en prioriteiten te stellen. Van de soorten waaraan een territorium is toegekend staan er tien op de Rode Lijst, deze soorten zijn in rood vermeld.

Tabel 2. Aantal vastgestelde territoria per jaar van inventarisatie.

Soort	2003	2017	Soort	2003	2017
Dodaars	28	9	Boomvalk	0	3
Fuut	9	7	Waterral	9	16
Roerdomp	1	4	Waterhoen	4	3
Woudaap	0	3	Meerkoet	47	35
Blauwe reiger	0	6	Holenduif	2	14
Knobbelzwaan	8	8	Houtduif	6	15
Grauwe gans	1	31	Koekoek	3	4
Grote Canadese gans	0	2	Bosuil	1	2
Nijlgans	1	5	IJsvogel	3	3
Krakeend	15	12	Zwarte specht	1	2
Wintertaling	0	1	Grote bonte specht	13	13
Wilde eend	9	23	Middelste bonte specht	0	3
Slobeend	10	3	Kleine bonte specht	6	7
Tafeleend	19	9	Winterkoning	73	55
Kuifeend	21	14	Heggenmus	10	1
Zwarte wouw	0	1	Roodborst	29	18
Bruine kiekendief	0	1	Nachtegaal	0	1
Buizerd	1	1	Blauwborst	4	5

Soort	2003	2017	Soort	2003	2017
Merel	18	23	Pimpelmees	32	25
Zanglijster	9	14	Koolmees	32	32
Grote lijster	0	1	Boomklever	6	5
Bosrietzanger	0	2	Kortsnavelboomkruiper	0	1
Kleine karekiet	168	136	Boomkruiper	11	26
Grasmus	0	4	Wielewaal	4	2
Tuinfluit	25	22	Gaai	4	3
Zwartkop	32	43	Zwarte kraai	3	7
Tijftjaf	60	48	Spreeuw	10	32
Fitis	11	6	Vink	22	23
Goudhaan	1	1	Groenling	1	2
Staartmees	10	2	Goudvink	0	3
Matkop	8	5	Rietgors	8	9
Kuifmees	7	1			

Soorten die in 2003 aanwezig waren met een territorium, maar niet in 2017.

Geoorde fuut	14
Groene specht	2
Zomertaling	1
Sprinkhaanzanger	1
Wespendief	1
Grauwe vliegenvanger	1
Kievit	1
Zwarte mees	2
Zomertortel	1
Kauw	1

Soorten die in 2017 aanwezig waren met een territorium, maar niet in 2003.

Woudaap	3
Blauwe reiger	6
Grote Canadese gans	1
Wintertaling	1
Zwarte wouw	1
Bruine kiekendief	1
Boomvalk	3
Middelste bonte specht	3
Nachtegaal	1
Grote lijster	1
Bosrietzanger	2
Grasmus	4
Kortsnavelboomkruiper	1
Goudvink	3

Waarnemingen van vogels waar geen territorium aan kon worden toegekend

Een witgat op 4 maart VW 6.

Twee kekkende haviken op 16 maart; een ex. op 30 april.

Twee raven op 23 maart en 20 april.

Een boompieper op 27 maart.

Een Indische gans op 9 april op vijver VW 1.

Een jagende sperwer op 10 april; 13 en 31 juli.

Een bonte vliegenvanger op 27 april.

Een watersnip op 29 april.

Een oeverloper op 30 april.

Een grote karekiet op 4, 7, 8 mei bij vijver VW 1.

Een visarend op 7 mei, 2, 8, 15 en 31 juli; op 3 augustus succesvol jagend boven het westelijk deel.

Een grauwe franjepoot op 7 mei op vijver VW 1.

Een rosse stekelstaart op 8, 22, 25 mei en 4 juni op vijver VW 1.

Een geoorde fuut op 10 mei op vijver VW 1.

Een grauwe vliegenvanger op 14 mei.

Een wespendif op 20 mei; 8, 13, 17 juli; 6 en 13 augustus.

Een lepelaar op 5 juni op vijver VW 5.

Een slechtvalk op 3 en 15 juli. Op 3 juli zagen we een (waarschijnlijk in Haarlem geringde) slechtvalk een boerenzwaluw slaan.

Een visdief op 3 juli, jagend zowel op het oostelijk als westelijk deel.

Een grote gele kwikstaart op 4 juli op vijver VW 5.

Een zwarte ooievaar op 15 augustus op vijver VW 1.

Twee kleine zilvereigers op 13 september op vijver VW 1.

Hoewel er regelmatig groepen kokmeeuwen aanwezig waren, onder andere op 10 mei, werden er bij de nestcontrole op 16 mei geen nesten aangetroffen. Oorzaak is waarschijnlijk de te hoge waterstand waardoor de pitrusbollen onder water staan. Het feit dat de wilde zwijnen door het riet zijn gegaan zou mede een oorzaak kunnen zijn.

Aalscholvers en grote zilvereigers zijn het hele jaar aanwezig op de visvijvers. Beide soorten hebben slaappleatsen in het gebied.

Zoogdieren

Tijdens de inventarisaties werden de volgende zoogdieren aangetroffen: meerdere reeën; veel wilde zwijnen ook met juvenielen; sporen van bever en mol; eekhoorn, haas, vos en bunzing.

Visarend jagend boven vijvers

Wilde zwijnen

4. Soortbespreking

Van alle aangetroffen soorten met een geldig territorium is informatie toegevoegd bij de soortbespreking.

Dodaars (*Tachybaptus ruficollis*)

9 territoria

In vergelijking met de inventarisatie van 2003 laat het voorkomen van de dodaars een zeer negatieve trend zien. In 2003 waren er maar liefst 28 territoria! In 2013 waren er 7 territoria (De Veer en De Bijl 2013).

In het rapport van 2015 waarbij het oostelijk deel van de Visvijvers werd geïnventariseerd werd de mogelijke reden aldus verwoord: De reden van deze daling zou kunnen duiden op een afname van voedsel. Dit is des te aannemelijker omdat het gebied landschappelijk niet zo veel veranderd is. Althans

niet op plaatsen die relevant zijn voor de dodaars.

De dodaars is gebaat bij voedselarm tot matig voedselrijk, helder, kleinschalig, ondiep water (minder dan 1 m diep) met een rijke moerasoever- en waterplantenvegetatie en hoge dichtheden aan aquatische ongewervelden. Het voedsel bestaat in de broedtijd uit insecten (voornamelijk waterkevers, waterwantsen, libellenlarven en larven van vliegen en muggen), zoetwaterkreeftjes, weekdieren en amfibieën.

Fuut (*Podiceps cristatus*)

7 territoria

In 2003 waren er 9 territoria. In 2013 waren er slechts 3 territoria. De fuut komt voor in voedselrijke wateren, 0,5 – 5 m diep met min of meer grotere open waterpartijen, een rijke oevervegetatie en een beperkt ontwikkelde waterplantendek. Het voedsel bestaat hoofdzakelijk uit kleine vis (doorgaans 2-10 cm), waterinsecten, kleine kreeftachtigen en weekdieren

Roerdomp (*Botaurus stellaris*)

4 territoria

De aantallen van de roerdomp laten een stijgende lijn zien. In 2003 was er 1 territorium. In 2013 waren er 2 territoria. De landelijke index laat vanaf de jaren negentig een stijgende tendens zien (Boele et al. 2017). Geschikt broedhabitat voor de roerdomp wordt gekenmerkt door grootschalige overjarige rietvlaktes, ingebed in een mozaïek uit open water, met een maximale diepte van ongeveer 30 cm langs de randen van het riet, in water staande goed ontwikkelde riet- of grote lisdoddenvegetaties. Het voedsel van de roerdomp bestaat voornamelijk uit vissen en amfibieën, aangevuld met waterinsecten, kreeften en zoogdieren.

De roerdomp staat op de Rode Lijst en de kwalificatie is: vrij zeldzaam en kwetsbaar.

Woudaap (*Lxobrychus minutus*)

3 territoria

Voor het geïnventariseerde westelijk deel een ongekend mooi aantal! In 2003 en 2013 was er geen territorium. In het rapport van het oostelijk onderzoeksgebied in 2015 werd gesteld dat tot nu toe nooit meer dan één territorium kon worden vastgesteld. De conclusie is dat de woudaap een onregelmatige gast op de Visvijvers is. De woudaap is broedvogel van klein- tot grootschalige moerassen met ondiep helder, water, veel waterplanten, een rijke oeverbegroeiing en bij voorkeur afgewisseld met wilgen- of elzenopslag. Het voedsel bestaat uit aquatische ongewervelden (met name spinnen, weekdieren, en kreeftjes), kleine visjes, kikkers, padden en kleine reptielen. Het nest wordt gemaakt van riet en twijgen en bevindt zich op korte afstand van de oever langs kleinschalig open water tussen dichte moerasvegetatie, door gaans riet of lisdodde, boven ondiep water (0-60 cm).

De landelijke trend is onduidelijk. Mogelijk ligt de oorzaak voor de sterke schommelingen in het Afrikaanse overwinteringsgebied (Sierdsema et al 2008).

De woudaap staat op de Rode Lijst en de kwalificatie is: zeer zeldzaam en ernstig bedreigd.

Blauwe reiger (*Ardea cinerea*)

6 territoria

Voor het eerst waren er territoria van deze soort in het onderzoeksgebied. Helemaal mooi was dat er broedgevallen waren met uitgevlogen jongen. Verassend als je de vergelijkingen van de onderzoeksrapporten maakt, maar niet als we kijken naar bezoeken in de tussenliggende jaren. Omdat het gebied ten westen en ten oosten met grote regelmaat wordt bezocht kon al worden vastgesteld dat er vanaf 2015 in het westelijk deel broedgevallen waren. Opvallend is dat de blauwe reigers hier op de grond broeden, terwijl er al jarenlang blauwe reigers in de bomen broeden op de nabijgelegen golfbaan.

Knobbelzwaan (*Cygnus olor*)

8 territoria

Met acht territoria in 2017 en ook in 2003 is dit een aantal wat op west verwacht kan worden. Des te meer opvallend is dat er in 2013 drie territoria konden worden vastgesteld. De oorzaak hiervan is niet bekend. De knobbelzwanen zijn gelijkmatig over de vijvers verdeeld.

De opzienbarende opmars van de knobbelzwaan op Valkenhorst heeft zijn beslag gekregen in de jaren negentig van de vorige eeuw. Deze toename is min of meer in lijn met de landelijke trend. Sinds 1999 is de stand min of meer gestabiliseerd rond de tien territoria. In het broedseizoen wordt veel plantaardige kost gegeten die zwemmend of grondelend wordt verzameld. Er zijn juvenielen waargenomen.

Grauwe gans (*Anser anser*)

31 territoria

De grauwe gans is sinds 1990 in Nederland aan een geweldige opmars bezig. Op de Visvijvers is dit zeker van toepassing. In 2017 werden maar liefst 31 territoria vastgesteld en waren er veel juvenielen. In 2003 kon er maar een territorium worden vastgesteld en jongen werden niet waargenomen. Het rapport van 2003 vermeldde: De vijvers aan de oostkant van de Tongelreep zijn geschikter dan de westkant. Wij zijn dan ook zeer benieuwd naar de aantallen in 2018 als het oostelijk deel zal worden geïnventariseerd. Ter vergelijking de aantallen van oost: aantallen in 1999, 2000 en 2001 waren nul, de eerste broedgevallen waren 6 paar in 2002, 9 paar in 2005, 18 paar in 2008, 17 paar in 2012 en 35 paar in 2015 (Kolsters en Wouters 2016).

Broedplaatsen liggen bij voorkeur in lager gelegen rietvegetaties of op eilandjes. Het voedsel in het broedseizoen bestaat uit gras, wortelstokken, bladeren, stengels en zaden van kruidachtige moerasplanten (www.birdlife.org).

Na het broedseizoen trekken veel ganzen met hun jongen naar het afgegraven deel ten zuiden van het Greveschutven.

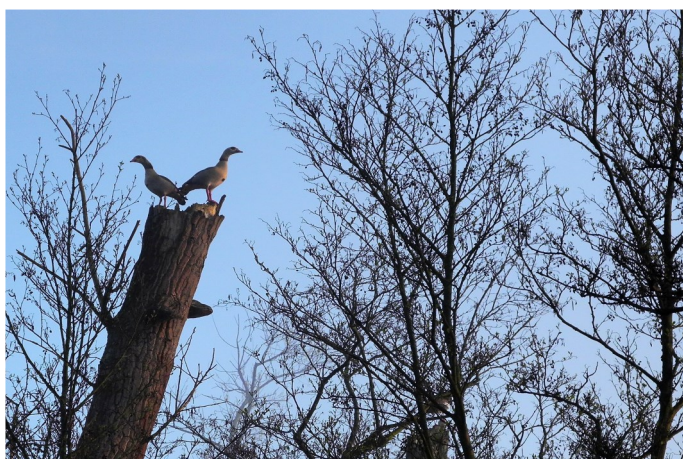
Grote Canadese gans (*Branta canadensis*)

2 territoria

In Nederland maakt de (grote) Canadese gans een enorme opmars en momenteel ook in de Brabantse Kempen (Lemaire & Wiersma, 2011). De verwachting is dat de soort zich in Nederland in de toekomst verder zal verspreiden. Als deze voorspelling juist is dan kunnen er in de toekomst ook meer territoria op de Visvijvers worden verwacht omdat de rust en de aanwezigheid van moerasgebieden belangrijke parameters zijn gebleken. Bij de grote Canadese gans borduurt de huidige ontwikkeling voort op het ontstaan van verwildeerde populaties (Boele et al. 2017). De kleine en grote Canadese gans worden niet als aparte soorten onderscheiden op de EU-lijst.

Nijlgans (*Alopochen aegyptiacus*)

5 territoria

Nijlganzen, afstammelingen van losgelaten of ontsnapte vogels, zijn tegenwoordig een bekende verschijning op de Visvijvers. Met vijf territoria dit jaar lijkt het dat de soort ook aan een opmars bezig is. Kon er in 2003 een territorium en in 2005 twee territoria worden vastgesteld in west en de aantallen op oost rond de twee schommelen, dan is vijf een respectabel aantal. De populieren langs de Tongelreep bieden perfecte broedplaatsen voor deze holenbroeder. Het succes is eveneens te danken aan de meerdere broedsels per jaar.

Krakeend (*Anas strepera*)

12 territoria

Werd in 2003 gesteld dat een aantal van 15 paar krakeenden in een gebied van 100 ha, voor Kempische begrippen een groot aantal was dan kunnen we voorlopig concluderen dat de 12 territoria in 2017 als normaal kunnen worden beschouwd. Het dieet van de krakeend is voor een groot deel vegetarisch. Er werden juvenielen waargenomen.

Wintertaling (*Anas crecca*)

1 territorium

Wintertaling territoria bevinden zich meer in het oostelijk deel. Zowel in 2003 als in 2013 zijn er geen territoria in west vastgesteld. Het voorkomen van de soort is op de Visvijvers wisselvallig. Omdat de wintertaling gebaat is bij een dynamisch milieu met wisselende waterstanden, zou daar de oorzaak wel eens kunnen liggen bij het wisselende voorkomen van de wintertaling in het gebied. De wintertaling heeft wat meer dierlijk voedsel op zijn menu staan dan de krakeend. Het favoriete broedhabitat bestaat uit ondiep water met moerassige oevers. De soort is tamelijk gevoelig voor verstoring. De wintertaling staat op de Rode Lijst en de kwalificatie is: zeldzaam en kwetsbaar.

Wilde eend (*Anas platyrhynchos*)

23 territoria

Met 23 territoria een onverwacht groot aantal. Als we kijken naar de 9 territoria in 2003 en de 18 territoria die vermeld staan in het rapport van 2015 van het oostelijk deel, een deel dat veel groter is, kunnen we spreken van een respectabel aantal wilde eenden in west. Zeker als volgens de gegevens van Sovon de stand sinds 1990 afneemt.

Het blijkt dat de visvijvers zeer geschikt zijn voor wilde eenden omdat er vanzelfsprekend veel water voorhanden is en ook veel ruigte op de oevers en directe omgeving om te broeden. Het voedsel is heel gevarieerd en bevat in het voorjaar en de zomer ook een flinke dierlijke component.

Slobeend (*Anas Clypeata*)

3 territoria

Met 3 territoria lag dit aantal wel in de lijn van verwachting omdat in 2013 eveneens 3 territoria konden worden toegekend. In 2003 werden er nog 10 territoria vastgesteld, met daarbij de opmerking dat dit aantal weliswaar wordt vermeld maar met de toevoeging dat 10 territoria niet reëel is! De soort zou net als de wilde eend vanaf 1990 landelijk afnemen (Sovon).

De slobeend staat op de Rode Lijst en de kwalificatie is: zeldzaam en kwetsbaar.

Tafeleend (*Aythya ferina*)

9 territoria

Een tegenvallend aantal. In 2003 werden er 19 vastgesteld en 12 in 2013. We moeten echter meenemen dat de aantallen op de visvijvers van jaar tot jaar sterk fluctueren (Kolsters & Wouters 2015).

Landelijk gezien is na een achteruitgang in de jaren negentig van de vorige eeuw, de stand nu min of meer stabiel.

Kuifeend (*Aythya fuligula*)

14 territoria

Met 21 territoria in 2003 en 14 in 2013 zien we hier ongeveer hetzelfde beeld als bij de tafeleend.

De kuifeend heeft een breed voedselspectrum en zoekt indien nodig voedsel tot op drie meter diepte. Van belang voor de kuifeend en tafeleend is de voedselrijkdom van het water.

Op de lagere gronden stabiliseert de soort zich. De landelijke aantallen blijven sinds 1975 min of meer stabiel, ondanks kleine jaarlijkse verschillen. Sinds ongeveer 2010 lijken ze licht af te nemen (Sovon).

Zwarte wouw (*Milvus migrans*)

1 territorium

De laatste jaren, vanaf 2011, is de zwarte wouw een vaste broedvogel op de Visvijvers. Op 4 april meldde Jacques van Kessel een paring bij de zwarte wouwen. Later zijn twee jongen succesvol uitgevlogen. De zwarte wouw is een van de meest voorkomende roofvogels ter wereld.

Bruine kiekendief (*Circus aerruginosus*)

1 territorium

Deze soort wordt bijna ieder jaar wel gespot op de Visvijvers maar een territorium kan er niet vaak aan worden toegekend. Dit jaar werden man en vrouw regelmatig gespot en zodanig vaak dat er dit jaar wel een territorium is vastgesteld. Het vermoeden bestond dat er wel eens een nest zou kunnen liggen in het riet bij vijver VW 6. De soort broedt in rietopstanden van minimaal 1 tot 1,5 m hoogte met een breedte van minimaal 6-12 m en met een onderlaag van oud plantenmateriaal. Het voedsel bestaat uit kleine zoogdieren, watervogels en zangvogels,

waarbij woelmuizen een grote rol spelen in het broedsucces (Dijkstra & Zijlstra 1997).

Om verstoring te voorkomen is niet naar een nest gezocht. Een mogelijkheid zou kunnen zijn dat er predatie door wilde zwijnen is geweest. Die houden zich op dat deel veelvuldig op en er werd daar beneden aan de dijk een kraamkamer gevonden met biggen van 1-2 dagen oud.

Buizerd (*Buteo buteo*)

1 territorium

De buizerd werd regelmatig gespot in het bos bij vijver VW 1/VW 2. Steeds als wij daar aan het inventariseren waren reageerde de buizerd met alarmkreten. Het nest wat zich daar bevindt werd regelmatig goed bekeken met de verrekijker. Jongen werden er niet op het nest gespot maar uiteindelijk werden er aanwijzingen gevonden dat er toch jongen moeten zijn geweest. In 2003 kon er eveneens een territorium worden toegekend. Het is de talrijkste roofvogel van ons land.

Buizerd

Boomvalk (*Falco subbuteo*)

3 territoria

De boomvalk wordt ieder jaar wel gespot op de visvijvers maar een territorium er aan toekennen komt niet vaak voor. Uitzonderlijk dus, tot nu toe, dat er dit jaar drie territoria waren!

Sinds 1990 laat de soort een dalende trend zien (Boele et al. 2017).

De boomvalk staat op de Rode Lijst en de kwalificatie is: vrij zeldzaam en kwetsbaar.

Waterral (*Rallus aquaticus*)

16 territoria

Met de waterral gaat het goed op de visvijvers. In 2003 werden er 9 territoria toegekend.

De min of meer karakteristieke habitat van de waterral is meestal ondiep water met een hoog opgaande vegetatie waar tussendoor ook nog door de vogel kan worden gelopen. De voorkeur bestaat om zich te vestigen in het overgangsgebied van twee plantengemeenschappen, bijvoorbeeld kleine en grote lisdodde en riet, een waterdiepte van 10 cm is optimaal (De Kroon 1980). Waterrallen zijn omnivoor; het voedsel bestaat echter voornamelijk uit dierlijk materiaal, waarschijnlijk vooral insecten en hun larven.

Waterhoen (*Gallinula chloropus*)

3 territoria

Met 3 paar in 2017 en 4 in 2003 lijkt dit een normaal aantal te zijn voor het westelijk deel. Een voorwaarde voor grotere dichtheden zijn aan het water grenzende graslanden. Die zijn in het onderzoeksgebied niet voorhanden. Het voedsel is zeer divers en kan bestaan uit wormen, aquatische ongewervelden, kleine visjes en padden, vegetatieve delen van water- en oeverplanten, bloemen en bessen.

Landelijk nemen de aantallen al tientallen jaren geleidelijk af. De reden daarvoor is onduidelijk (Sovon).

Meerkoet (*Fulica atra*)

35 territoria

Een verwacht aantal territoria van deze soort. In 2003 waren er 47 territoria. In vergelijking met het waterhoen is de meerkoet toch meer een watervogel en is minder afhankelijk van de grazige omgeving van het water. De meerkoet is omnivoor en zoekt zijn voedsel zoals, insecten, slakken, visjes, waterplanten, zaden van aquatische planten en gras, op en rond het water. Jonge Meerkoeten worden door hun ouders echter vooral gevoerd met insecten. Meerkoeten zoeken hun voedsel bij voorkeur zwemmend.

Holenduif (*Columba oenas*)

14 territoria

Met de holenduif gaat het tot nu toe onverminderd goed op de Visvijvers. Sinds 2008 zien we een ware omslag ontstaan. Oorzaak is o.a. de aftakelende populierenrij die steeds meer gelegenheid biedt tot nestelen. Waren er in 2003 nog maar 2 territoria, in 2005 was er 1 territorium, in 2015 waren dit er al 10. Wel

moet worden opgemerkt dat er in de loop van de volgende jaren veel populieren zullen gaan omvallen. Begonnen is al met nieuwe aanplant maar deze jonge bomen zullen tijd nodig hebben om in staat van aftakeling te komen om zo nestgelegenheid te bieden voor de hollenbroeders.

Sinds ongeveer 1970 namen de aantallen een tijdlang sterk toe. Misschien was dit deels herstel van een inzinking in de jaren zestig, veroorzaakt door landbouwgif. Tegelijkertijd breidde de holenduif zich met name in Laag-Nederland fors uit. Sinds

1990 is de stand stabiel (Sovon).

Houtduif (*Columba palumbus*)

15 territorium

Een opmerkelijk groot aantal territoria, in aanmerking nemend dat er niet zoveel opgaand bos aan de westzijde is. In 2003 waren er 5 territoria en in 2005 waren er 7 territoria.

De dichtheden zijn het hoogst in kleinschalig agrarisch cultuurland en stedelijk gebied. In grote bosgebieden is de Houtduif vaak schaars. Sinds ongeveer 1975 namen de aantallen in bossen en soms ook cultuurland op de zandgronden af. Verminderende van voedselaanbod was de vermoedelijk belangrijkste factor (Sovon).

Koekoek (*Cuculus canorus*)

4 territorium

Een aantal van 4 territoria is normaal voor dit deel van de visvijvers. In 2003 en 2005 werden er 3 territoria vastgesteld. Een lastige soort om te inventariseren omdat de vogels zich over een groot gebied verplaatsen. Direct bij aanvang van de inventarisatie noteren is hiervoor de juiste oplossing. Landelijk wordt de afname vooral geweten aan de afname van waardvogelsoorten en gebrek aan voedsel, met name rupsen en er zijn aanwijzingen voor het ontstaan van een mismatch tussen de aankomstdata van koekoeken in hun broedgebieden en het broedbegin van sommige waardvogelsoorten. De koekoek staat op de Rode Lijst en de kwalificatie is: zeldzaam en kwetsbaar.

Bosuil (*Strix aluco*)

2 territoria

Tijdens de avondbezoeken, gebruik makend van geluidsnabootsing, zijn er twee territoria vastgesteld. Voor de westzijde heel normaal. Spontaan roepende vogels werden ook gehoord bij de vroege ochtendbezoeken. In 2003 was er 1 territorium, maar dient te worden opgemerkt dat er geen avond bezoeken met geluidsnabootsing zijn geweest. In 2013 waren er 3 territoria.

IJsvogel (*Alcedo atthis*)

3 territoria

Met de 3 territoria aan de westzijde kunnen we concluderen dat het met de ijsvogel goed gaat op de visvijvers. In 2003 werden er eveneens 3 territoria vastgesteld en in 2005 waren er 2 territoria. In een kluit langs het pad bij de Tongelreep werd een nest gevonden. Na het uitvliegen werden er ook juvenielen gezien. De landelijke trend is sterk afhankelijk van wel of geen strenge winters. Op de Visvijvers kunnen de ijsvogels bij een strenge winter geholpen worden door een wak open te houden.

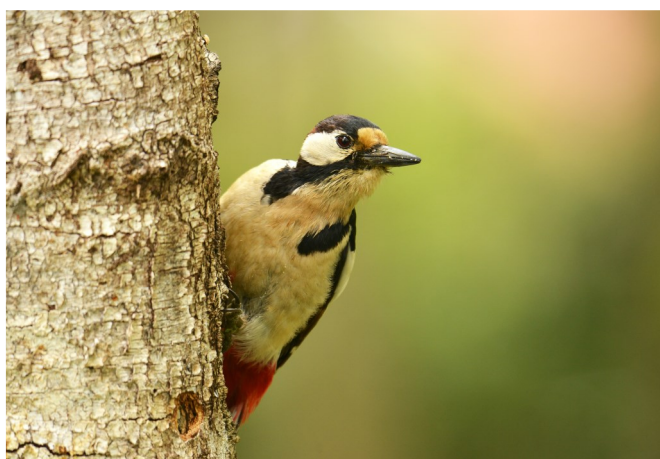
Zwarte specht (*Dryocopus martius*)

2 territoria

Met 2 territoria zowel in 2013 en 2017 een normaal aantal. In 2003 was er 1 territorium. Bij het inventariseren van het oostelijk deel in 2015 werden er, evenals in 2013, twee territoria vastgesteld in de populieren langs de Tongelreep.

Grote bonte specht (Dendrocopos major)

13 territoria

Een aantal van 13 territoria is een hoog aantal voor dit deel van de visvijvers, zeker omdat een groot deel van het gebied bestaat uit water. Veel territoria bevinden zich bij de populierenrij.

Gemiddeld bedraagt de dichtheid in natuurgebieden zo'n vijf tot tien paren per 100 ha (Poelmans & van Diermen 1997).

In 2003 werden er ook 13 territoria vastgesteld.

De landelijke stand neemt nog steeds toe mede vanwege het ouder worden van het bos en het beheer hiervan.

Middelste bonte specht (Dendrocopos medius)

3 territoria

Met 3 territoria een mooi aantal voor dit deel van het gebied. Landelijk zet de opmars van deze soort zich gestaag voort. De uitbreiding wordt ook hier bevorderd door het ouder worden van bos en extensiever bosbeheer, met een grotere tolerantie van dood hout en afstervend hout.

In 2012 werd voor het eerst een territorium vastgesteld op de visvijvers. Het bevond zich in de zuidelijke populierenrij langs de Tongelreep. Signalen dat de soort wel eens kon gaan broeden op de Visvijvers waren er al wel maar een territorium kon niet eerder worden toegekend. In 2015 werd er opnieuw een territorium vastgesteld maar dit bevond zich in het oostelijk deel. Inventariseren van deze zwijgzame vogel is niet eenvoudig.

Op een van de inventarisatieronden werd een gevecht gezien tussen een paartje middelste bonte spechten en een grote bonte specht. Inzet was een nestholte in een populier.

Kleine bonte specht (Dendrocopos minor)

7 territoria

Evenals met de middelste bonte specht gaat het ook goed met de kleine bonte specht, waarbij er een duidelijke voorkeur bestaat voor de bomenrij langs de Tongelreep. Waren er in 2003 al 6 territoria, dit jaar waren er 7. Het lijkt erop dat een aantal van 5-7 paren normaal is voor dit gebied.

Landelijk doet de soort het goed en de uitbreiding loopt parallel met o.a. de boomklever.

Winterkoning (Troglodytes troglodytes)

55 territoria

De aantallen fluctueren wat o.a. te maken heeft met wel of geen strenge winter. In 2003 waren er 73 territoria maar de strenge winter van 2010 zorgde voor een enorme afname. Normaal herstelt de soort zich hiervan binnen enkele jaren. In 2013 werden er 43 territoria vastgesteld en dit jaar waren er dus 55 territoria.

Heggenmus (Prunella modularis)

1 territorium

Waren er in 2003 10 territoria, in 2013 was er geen territorium en in 2017 dus 1. Opvallend weinig omdat de laatste winters niet erg streng waren. Gaan we de aantallen territoria in het oostelijk deel bekijken dan zien we ook hier een sterk dalend aantal in 2008-20; 2012-2; maar in 2015-11. Wat de oorzaak is voor de teruggang in het westelijk deel is niet duidelijk. Wel is de soort tegenwoordig veel in stedelijk gebied te zien waar de vogels worden bijgevoerd. Misschien ligt hier een deel van de oorzaak. Het stedelijk gebied Valkenswaard ligt erg dicht langs het westelijk deel.

Roodborst (*Erithacus rubecula*)

18 territoria

Konden er in 2003 nog 29 territoria worden vastgesteld, dit jaar waren het er maar 18.

In het rapport van het oostelijk deel in 2015 werd al gesteld dat in de begroeiing met de aftakelende populieren direct langs de Tongelreep de roodborst opvallend afwezig is. Dit is helemaal het geval in het noordelijk deel.

De landelijke trend lijkt veel op die van de winterkoning maar dan iets gedempt. Strengere winters eisen hun tol bij beide soorten maar de vogels kunnen zich hier snel van herstellen.

Nachtegaal (*Luscinia megarhynchos*)

1 territorium

Een verrassing dit territorium, zeker op dit deel van het westelijk gebied. Aanwijzingen of de soort ook gebroed heeft zijn er niet. Er werd wel eens een nachtegaal gehoord de laatste paar jaar maar deze zat dan steeds veel zuidelijker. Sinds 1975 is de soort van veel broedlocaties op de hoge gronden verdwenen. Ook in de Kempen is dit het geval. Vanaf 1991 is dit het eerste territorium dat officieel is vastgesteld op de Visvijvers.

De nachtegaal staat op de Rode Lijst en de kwalificatie is: zeldzaam en kwetsbaar.

Blauwborst (*Luscinia svecica*)

5 territoria

Een gebruikelijk aantal voor het westelijk deel. In 2003 werden er 4 territoria vastgesteld.

Het biotoop van de blauwborst kenmerkt zich door een afwisseling van niet of schaars begroeide, niet te droge bodem en een dichte vegetatie, gewoonlijk natte of droge (riet) ruigte welke ook dient als broedplaats. Bij voorkeur is ook verspreide houtopslag aanwezig. De soort foerageert bij voorkeur op kleine, kale plekken met vochtige grond tussen dichte vegetatie. Die vegetatie kan bestaan uit rietland, maar ook uit dichte wilgenbosjes en allerlei

typen van moerassige ruigte. Het zijn vooral de rietpercelen met hier en daar wat struiken waar de meeste territoria op de Visvijvers gevonden worden.

Landelijk nam de stand sinds ongeveer 1975 spectaculair toe (Sovon).

Merel (*Turdus merula*)

23 territoria

Een mooi aantal van 23 territoria in 2017. In 2013 werden er eveneens 23 territoria vastgesteld en in 2003 waren dit er 18. Hoe de toekomst van de merel, een van de talrijkste vogels van ons land, er uit zal zien is ongewis sinds de eerste uitbraak in 2016 van het usturvirus. In april 2017 werd het virus opnieuw vastgesteld en sindsdien zijn er veel dode vogels gemeld. Verschillende partijen doen momenteel onderzoek naar het virus. Misschien dat er in 2018 meer duidelijkheid komt of de aantallen merels drastisch zijn afgenomen.

Zanglijster (*Turdus philomelos*)

14 territoria

Tijdens de inventarisaties van de laatste jaren is gebleken dat de zanglijster territoria in aantal stabiel zijn gebleven met soms een lichte stijging. In 2003 werden er 9 territoria vastgesteld.

Door zijn luide en veelvuldige zang is de soort goed te inventariseren. In het algemeen foerageert de zanglijster wat meer in de dekking onder struiken en bomen dan de merel. In het voorjaar en de zomer staan slakken vaak op het menu. Daarnaast worden wormen en insecten gegeten.

Grote lijster (*Turdus viscivorus*)

1 territorium

Met de grote lijster gaat het niet goed. Sinds 1995 nemen de landelijke aantallen gestaag af. Op de hoge gronden mede veroorzaakt doordat grasland is omgezet in maïs. In 2003 werd er geen territorium vastgesteld en in 2017 dus een. De aanwezigheid van korte grazige vegetaties is een voorwaarde voor vestiging. De grote lijster staat voor het eerst op de Rode Lijst en de kwalificatie is: zeldzaam en kwetsbaar.

Bosrietzanger (*Acrocephalus palustris*)

2 territoria

Deze pionier profiteert snel van (tijdelijke) gunstige veranderingen in hun biotoop. Beheer speelt hierin een voorname rol. Aantallen zullen hiervan dus afhankelijk zijn. De bosrietzanger is een habitatspecialist van opgaande ruigten en rietruigten. Het voedsel bestaat uit een scala aan insecten en andere ongewervelden, vooral muggen, kevers en spinachtigen. In 2003 werd er geen territorium vastgesteld.

Kleine karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*)

136 territoria

Met 136 territoria met voorsprong de talrijkste broedvogel op de Visvijvers. In 2003 konden er 168 terri-

toria worden vastgesteld. Toe- of afname hangt zeker ook af van het (riet) beheer. De achteruitgang is zeer waarschijnlijk te wijten aan de oprukkende lis-dodde, wat ten koste gaat van het riet. Hoe meer riet hoe meer kleine karekieten. De soort broedt bij voorkeur in riet, hoger dan 1,5 meter, dat in ondiep tot relatief diep water staat. Overjarig riet wordt als broedhabitat geprefereerd. Het voedsel bestaat uit insecten en andere ongewervelden, met name vliegen, muggen, kevers en spinachtigen. Om de juiste aantallen te inventariseren worden er twee zoge-

naamde “waadpak sessies” vanaf de waterkant gedaan. Landelijk gezien lijkt de populatie stabiel.

Grasmus (*Sylvia communis*)

4 territoria

Kon er in 2003 geen territorium worden toegekend, in 2017 waren het er vier. De soort is een liefhebber van struwelen. Pieken en dalen worden mede bepaald door de overwinteringsomstandigheden in West Afrika. Net als de bosrietzanger profiteert de grasmus van (tijdelijke) gunstige veranderingen in hun biotoop. Beheer speelt hierin een voorname rol.

Tuinfluit (Sylvia borin)

22 territoria

De meeste territoria vinden we in struikachtige begroeiing. In 2013 werden er 25 territoria vastgesteld. Het lijkt erop dat de soort op de Visvijvers een stabiele populatie kent. Landelijk gezien neigt de soort sinds de eeuwwisseling naar enige afname (Sovon).

Zwartkop (Sylvia atricapilla)

43 territoria

In 2003 werden er 32 territoria toegekend. De landelijke populatie nam de afgelopen jaren continue toe. Vroeger werd de zwartkop als kensoort gezien van zwaar loofhout maar tegenwoordig komt de soort in diverse typen landschap voor. Vanwege de steeds zachtere winters overwinteren zwartkoppen regelmatig in ons land. Voor een deel overlappen de territoria van de zwartkop en de tuinfluiter elkaar.

Tjiftjaf (Phylloscopus collybita)

48 territoria

In 2003 waren er 60 territoria. De soortkaarten van de tjiftjaf en de zwartkop lijken erg veel op elkaar in dit gebied. Waar we de zwartkop in het westelijk deel in 2017 zien/horen is de tjiftjaf meestal ook actief en ook nog eens met bijna dezelfde aantallen. De landelijke aantallen nemen al tientallen jaren toe, echter met soms forse en moeilijk te verklaren inzinkingen (Sovon).

Fitis (Phylloscopus trochilus)

6 territoria

In 2003 werden er 11 territoria vastgesteld en in 2013 waren er 5 territoria. De biotoop van de fitis is rietperceel met overgang naar struiken en wilgenkoepels. Het voorkeursbiotoop op de Visvijvers bestaat uit rietvelden die via wilgenkoepels overgaan in bos. Ouder bos dat open plekken heeft wordt ook geschikt bevonden. Landelijk nemen de aantallen af (Sovon)

Goudhaan (Regulus regulus)

1 territorium

Zowel in 2003 als in 2017 kon er 1 territorium worden vastgesteld. Met zijn voorkeur voor naaldbossen is het niet vreemd dat de soort op dit deel van de Visvijvers niet veel voorkomt. Lange koude vorstperiodes kunnen lijden tot een crash in de aantallen. Buiten de broedtijd is de goudhaan veel minder gebonden aan naaldbos en verschijnen zij onder andere in loofbossen en beplanting in agrarische gebieden.

Staartmees (*Aegithalos caudatus*)

2 territoria

Een opvallend laag aantal territoria in vergelijking met de 10 territoria in 2003. In 2013 konden er 4 territoria worden toegekend. Om onbekende redenen namen de landelijke aantallen in de jaren negentig af. Het favoriete biotoop van de staartmees is moerassige gebied met behoorlijk veel struiken. Het pluis van de lisdodden is zeer gewild bij deze soort voor de nestbouw en dat is op de Visvijvers genoeg voor handen. De inventarisaties van het oostelijk deel laten wel een constante populatie zien.

Matkop (*Parus montanus*)

5 territoria

In 2003 werden er 8 territoria vastgesteld. Met de matkop gaat het landelijk niet goed, en is de stand sinds 1985 ongeveer gehalveerd. Verdroging van bossen zou een oorzaak kunnen zijn.

De matkop staat op de Rode Lijst en de kwalificatie is: algemeen en gevoelig.

Kuifmees (*Parus cristatus*)

1 territorium

Met de kuifmees gaat het, evenals landelijk, niet goed op het westelijk deel van de Visvijvers. Waren er in 2003 nog 7 territoria, dit jaar werd er evenals in 2015 nog maar 1 territorium vastgesteld. Voor de soort is staand dood hout erg belangrijk omdat de kuifmees hierin zijn nestholte uithakt.

Vanaf 1985 vertoont de soort neigingen tot afname (Sovon)

Pimpelmees (*Cyanistes caeruleus*)

25 territoria

Met 25 territoria in 2017 en 32 in 2003 kunnen we spreken van een stabiele populatie op de Visvijvers. Landelijk gezien doet de soort het ook goed.

Pimpelmees

Koolmees (*Parus major*)

32 territoria

Evenals bij de pimpelmees is bij de koolmees ook sprake van een stabiele populatie op de Visvijvers. Zowel in 2003 als in 2017 werden er 32 territoria vastgesteld. Landelijk gezien doet de soort het ook goed.

Boomklever (*Sitta europaea*)

5 territoria

In het westelijk deel is het aantal territoria constant. In 2003 werden er 6 territoria vastgesteld en in 2017 waren het er 5. De soort heeft een duidelijke voorkeur voor oudere bomen. De landelijke broedpopulatie is in het laatste kwart van de twintigste eeuw ruim verdubbeld (Sovon).

Kortsnavelboomkruiper (*Certhia familiaris*)

1 territorium

Dit was een verassing! Vanwege de gelijkenis met de boomkruiper geen makkelijke soort om te ontdekken. Gelukkig verschilt de zang en dat is in eerste instantie het hulpmiddel bij een inventarisatie. Nog nooit eerder is er op de Visvijvers een territorium vastgesteld. Landelijk gezien is de soort vrij zeldzaam, waardoor er nog niet veel informatie voorhanden is.

De kortsnavelboomkruiper staat niet meer op de Rode Lijst.

Boomkruiper (*Certhia brachydactyla*)

26 territoria

Met de boomkruiper gaat het crescendo op de Visvijvers. In 2003 werden er 11 territoria vastgesteld, in 2017 waren dit er 26. De boomkruiper is een echte stamfourageerder op zowel jonge als oude bomen. De populierenrij langs de Tongelreep is erg in trek bij deze soort.

De verspreiding is in het laatste kwart van de twintigste eeuw sterk uitgebreid in de lage delen van het land (Sovon).

Wielewaal (*Oriolus oriolus*)

2 territoria

Dat het aantal wielewalen achteruit gaat op de Visvijvers was al bekend. Vanaf 1991 vinden we de hoogste aantallen langs de populierenrij. Echter, meer dan 4 territoria, zoals in 2003, zijn hier nooit vastgesteld. De wielewaal staat op de Rode Lijst en de kwalificatie is: zeldzaam en kwetsbaar.

Boomklever

Gaai (*Garrulus glandarius*)

3 territoria

De gaai heeft een stabiele populatie op het westelijk deel van de Visvijvers. In 2003 waren er 4 territoria en in 2017 waren dit er 3. Landelijk gezien zijn de aantallen op de hoge gronden ongewijzigd en is ook hier sprake van een stabiele populatie. In de broedtijd is de soort zeer zwijgzaam wat het niet eenvoudig maakt om hem te lokaliseren. In de herfst worden ze veelvuldig gezien omdat ze druk bezig zijn met het verzamelen van eikels voor het aanleggen van een wintervoorraad.

Zwarte kraai (*Corvus corone*)

7 territoria

Met 3 territoria in 2003 en 7 in 2017 is er sprake van een ruime verdubbeling. De zwarte kraai is door zijn baltsgedrag en luidruchtige waakzaamheid tijdens de broedperiode makkelijker te inventariseren dan bijvoorbeeld de gaai. De landelijke broedpopulatie is in agrarisch en stedelijk gebied toegenomen. In grotere bosgebieden is het aantal afgenomen voornamelijk door predatie van de havik.

Spreeuw (*Sturnus vulgaris*)

32 territoria

Een spectaculaire toename van 10 territoria in 2003 naar 32 in 2017. De toename is bijna geheel toe te schrijven aan de aftakeling van de populierenrij, welke voor veel broedgelegenheid zorgt. De spreeuwen verzamelen zich tegen de avond in de populieren om daarna hun vliegkunsten te tonen boven de Visvijvers. Als het donker wordt zoeken ze in het riet hun gezamenlijke slaappleatsen op.

Vanaf eind jaren zeventig is er sprake van afname voor de landelijke aantallen broedvogels, zeker in bosgebieden maar ook in agrarisch en stedelijk gebied nemen de aantallen af. Momenteel resteert minder dan 40% van de populatie van medio jaren tachtig. Vooralsnog is de oorzaak niet duidelijk (Sovon Jaar van de spreeuw 2014)

Gaai

Vink (*Fringilla coelebs*)

insecten (eiwitten) voor de groei van de jongen.

23 territoria

Een stabiele soort op dit deel van de Visvijvers, wat tot uiting komt in de 22 territoria van 2003 en de 23 in 2017. Gezien de aanwezigheid van geschikte biotoop is een verdere toename op korte termijn niet te verwachten. Afname zal inzetten bij het verdwijnen van de geschikte bomen. Landelijk is de vink na de merel de talrijkste soort. Het basisvoedsel voor vinken wordt gevormd door zaden en zachte plantendelen. In het najaar zoeken ze in grote groepen op de grond naar beukennotjes. In het broedseizoen schakelen vinken over op

Groenling (*Chloris chloris*)

2 territoria

Met 2 territoria in 2017 en in 2013, en 1 in 2003 kunnen we aannemen dat dit een normaal aantal is voor dit deel van de Visvijvers. De landelijke index laat een stijging zien dus afwachten of dit ook voor het westelijk deel zal gaan gelden. Groenlingen eten diverse soorten zaden en bessen.

Goudvink (*Pyrrhula pyrrhula*)

3 territoria

Van 0 territoria in 2003 naar 3 in 2017 is veelbelovend voor het westelijk deel. Landelijk is er sprake van een stabiele situatie. De goudvink eet vooral zaden van bessen zoals die van meidoorn, liguster, kamperfoelie, braam en bitterzoet. Ze eten ook zaden van kruidensoorten zoals brandnetel, wilgenroosje, boterbloem, paardenbloem, kruiskruid en melkdistel. In de winter eten ze ook de knoppen van de bomen.

Rietgors (*Emberiza schoeniclus*)

Met 9 territoria in 2017, 7 in 2013 en 8 in 2003 is er sprake van een stabiele populatie. Landelijk gezien doet de soort het goed. De rietgors is een algemene broedvogel van zowel droge als natte typen vegetatie. De soort wordt beschouwd als de generalist onder de rietzangvogels. Het voedsel bestaat vooral uit insecten in de zomer en zaden in de winter. Nestjongen worden uitsluitend gevoerd met insecten, die worden gezocht in riet, in struiken of op de grond (Snow & Perrins 1998).

9 territoria

5. Analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen

Een manier om naar de vogelbevolking van een gebied te kijken is aan de hand van groepen vogels die ongeveer dezelfde eisen stellen aan hun omgeving. Door op groepsniveau te kijken kunnen gemakkelijker bepaalde trends worden onderscheiden. Op soort niveau, vooral in kleinere gebieden, kunnen grote variaties optreden die het beeld vertroebelen. Als er bijvoorbeeld van een bepaalde soort twee territoria aanwezig zijn in het gebied en in een volgend inventarisatiejaar zijn er twee territoria net buiten gebied dan gaat het aantal territoria in het beschouwde gebied dus van twee naar nul. Het gebied lijkt dus minder geschikt geworden voor de soort terwijl dat dus niet zo hoeft te zijn. Door groepen te beschouwen in plaats van soorten worden dit soort randeffecten minder dominant.

In het onderhavige gebied hebben we nu twee inventarisaties voorhanden die op dezelfde manier en met dezelfde intensiviteit zijn uitgevoerd en zijn geclusterd: 2003 en 2017.

De analyses zijn uitgevoerd met het programma AVIS (AVifauna Informatie en evaluatie Systeem) van SOVON/Staatsbosbeheer dat is geënt op “Broedvogels en beheer” (Sierdsema 1995).

Bij de analyses kan het onderhavige gebied worden vergeleken met referenties in Nederland. Met de ‘referentie’ wordt een gemiddeld, goed ontwikkeld, gebied beschreven. De ‘referentie’ bestaat dus niet echt, maar dient als spiegel voor echte gebieden en broedvogel bevolking aldaar.

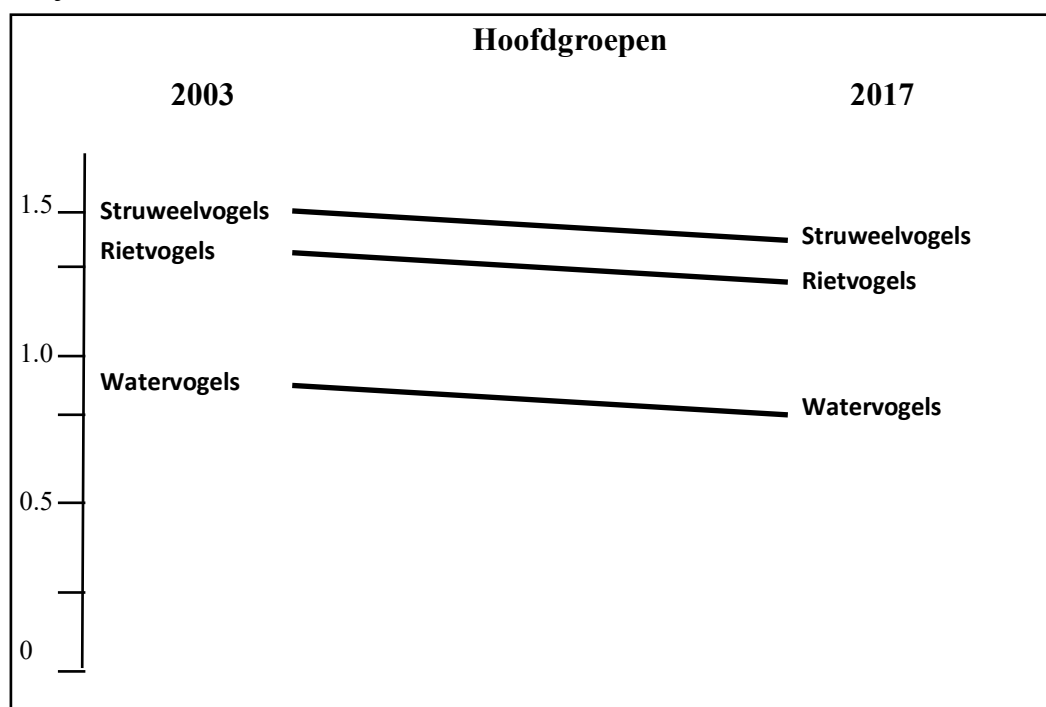
De voormalige viskwekerij ten westen van de Tongelreep is een gebied dat bestaat uit voormalige kweekvijvers en daarom is als referentie gekozen voor “voedselrijke vennen”. Voor deze referentie “voedselrijke vennen” is in de database een vogelbevolking beschreven die is samengesteld uit meerdere goed ontwikkelde gebieden die voornamelijk bestaan uit voedselrijke vennen. De index van de dichtheid van de groepen is dus gerelateerd aan deze referentie. Bij een index 1 is de dichtheid van de groep in dit gebied in Valkenswaard even groot als in de referentie.

We kunnen op verschillende manieren naar de groepen kijken. We kunnen bijvoorbeeld op het hoogste niveau beginnen. Daarbij zijn drie groepen van belang in dit gebied. Dat zijn watervogels, rietvogels en struweelvogels. Deze hoofdgroepen bestaan weer uit verschillende ecologische vogelgroepen. De hoofdgroepen bestaan uit de soorten zoals aangegeven in tabel 3.

Tabel 3. Soorten in de hoofdgroepen.

Hoofdgroep	Soorten
Watervogels	Dodaars, Fuut, Roodhalsfuut, Geoorde fuut, Knobbelzwaan, Kolgans, Grauwe gans, Indische gans, Mandarijneend, Smient, Krakeend, Wintertaling, Wilde eend, Pijlstaart, Zomertaling, Slobeend, Krooneend, Tafeleend, Kuifeend, Middelste zaagbek, Waterhoen, Meerkooit, Zwartkopmeeuw, Kokmeeuw, Visdief, Zwarte stern, Zwarte zwaan
Rietvogels	Roerdomp, Woudaap, Grote zilverreiger, Purperreiger, Lepelaar, Bruine kiekendief, Waterral, Porseleinhoen, Klein waterhoen, Kleinst waterhoen, Kwartelkoning, Waterhoen, Kraanvogel, Watersnip, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Krekelzanger, Snor, Waterrietzanger, Rietzanger, Kleine karekiet, Grote karekiet, Baardman, Rietgors
Struweelvogels	Fazant, Zomertortel, Winterkoning, Heggenmus, Roodborst, Nachtegaal, Blauwborst, Paapje, Roodborsttapuit, Merel, Zanglijster, Sprinkhaanzanger, Krekelzanger, Bosrietzanger, Spotvogel, Orpheusspotvogel, Braamsluiper, Grasmus, Tuinluiter, Zwartkop, Fitis, Staartmees, Matkop, Grauwe klauwier, Kneu, Goudvink, Rietgors

In figuur 4 is de dichtheid van de verschillende groepen aangegeven ten opzichte van de referentie, voor de jaren 2003 en 2017.

Figuur 4. Dichtheid van hoofdgroepen in 2003 en 2017 ten opzichte van de referentie "voedselrijke vennen".

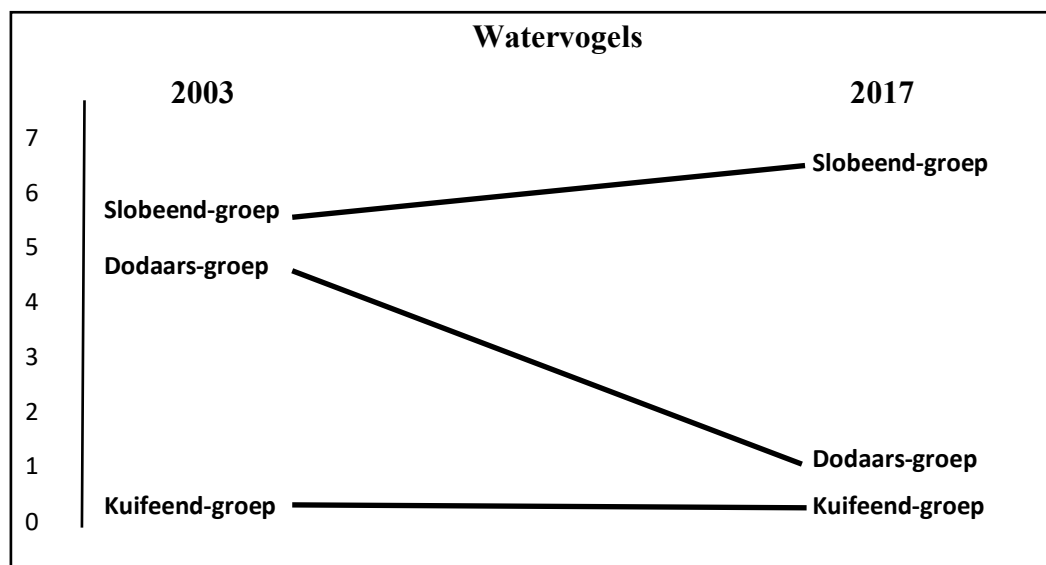
Wat direct opvalt is dat de dichtheid van alle drie de hoofdgroepen in 2017 is afgenomen ten opzichte van 2003, en ook in ongeveer dezelfde mate.

We kunnen nu per hoofdgroep gaan kijken hoe het verloop van de verschillende ecologische vogelgroepen is. Er zijn drie ecologische vogelgroepen voor open water, ieder met hun eigen biotoopeisen. Deze zijn weergegeven in tabel 4.

Tabel 4. Ecologische vogelgroepen voor open water.

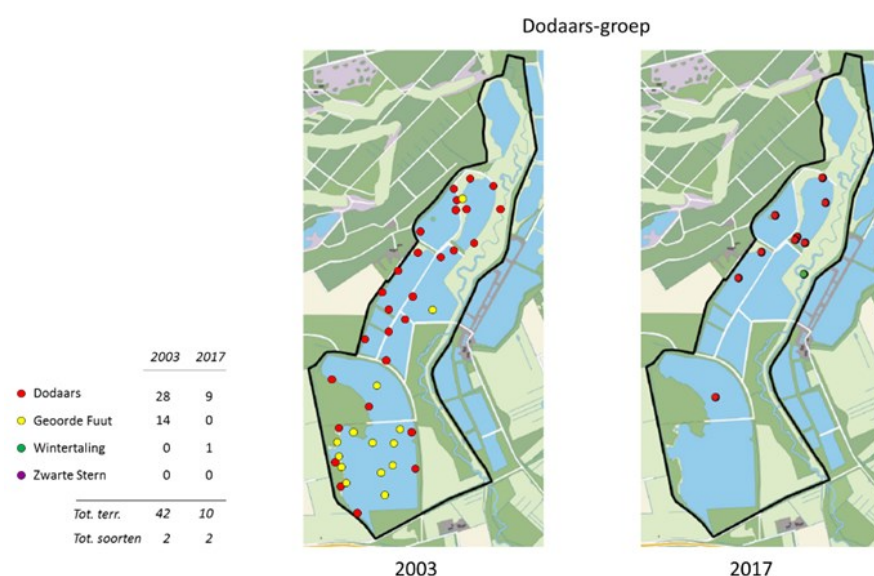
<i>Ecologische Vogelgroep</i>	<i>Soorten</i>	<i>Biotoopeisen</i>
Dodaars-groep	Dodaars, Geoorde fuut, Wintertaling, Zwarte stern	Voedselarm tot matig voedselrijk water
Slobeend-groep	Roodhalsfuut, Grauwe gans, Smient, Krakeend, Pijlstaart, Zomertaling, Slobeend, Krooneend, Tafeleend, Kokmeeuw, Visdief, IJsvogel	Kleinschalig, ondiep (matig) voedselrijk open water
Kuifeend-groep	Fuut, Knobbelswaan, Kolgans, Indische gans, Grote Canadese gans, Brandgans, Nijlgans, Bergeend, Muskuseend, Carolina eend, Mandarijneend, Wilde eend, Kuifeend, Middelste zaagbek, Meerkoet, Zwartkopmeeuw, Zwarte zwaan	Voedselrijk open water met/zonder waterplanten

De ecologische vogelgroepen van open water kunnen gerangschikt worden naar voedselrijkheid. De Dodaars-groep is kenmerkend voor het wat meer voedselarme water. Deze groep is hier in dichtheid enorm achteruitgegaan. De geoorde fuut is helemaal verdwenen in 2017 terwijl er 14 paren aanwezig waren in 2003 en de dodaars is van 28 territoria in 2003 naar 9 territoria in 2017 gegaan. Dit is een opmerkelijke achteruitgang van deze ecologische vogelgroep; de index gaat van 4.67 naar 1.11.

Figuur 5. Dichtheid van ecologische vogelgroepen van open water in 2003 en 2017 ten opzichte van de referentie "voedselrijke vennen".

In tegenstelling tot de Dodaars-groep is de Slobeend-groep wat toegenomen. Dit zou dus kunnen duiden op een toename van voedselrijkheid. De Slobeend-groep is van een index 5.49 naar 6.50 gegaan. Dat is dus uitzonderlijk hoog (zes keer hogere dichtheid dan in goed ontwikkelde voedselrijke vennen in Nederland). Hier is echter een eenvoudige verklaring voor en dat is de enorme toename van de grauwe gans. De opnames van de gebieden elders in Nederland was van vóór de toename van de grauwe gans als broedvogel in Nederland. De grauwe gans vertekent hier dus behoorlijk het beeld. Naast de toename van de grauwe gans en gelijk gebleven ijsvogel, zijn de overige soorten van de Dodaars-groep groep achteruitgegaan. Dat zijn dus krakeend, zomertaling, slobeend en tafeleend. De index van de Kuifeend-groep is nagenoeg onveranderd gebleven.

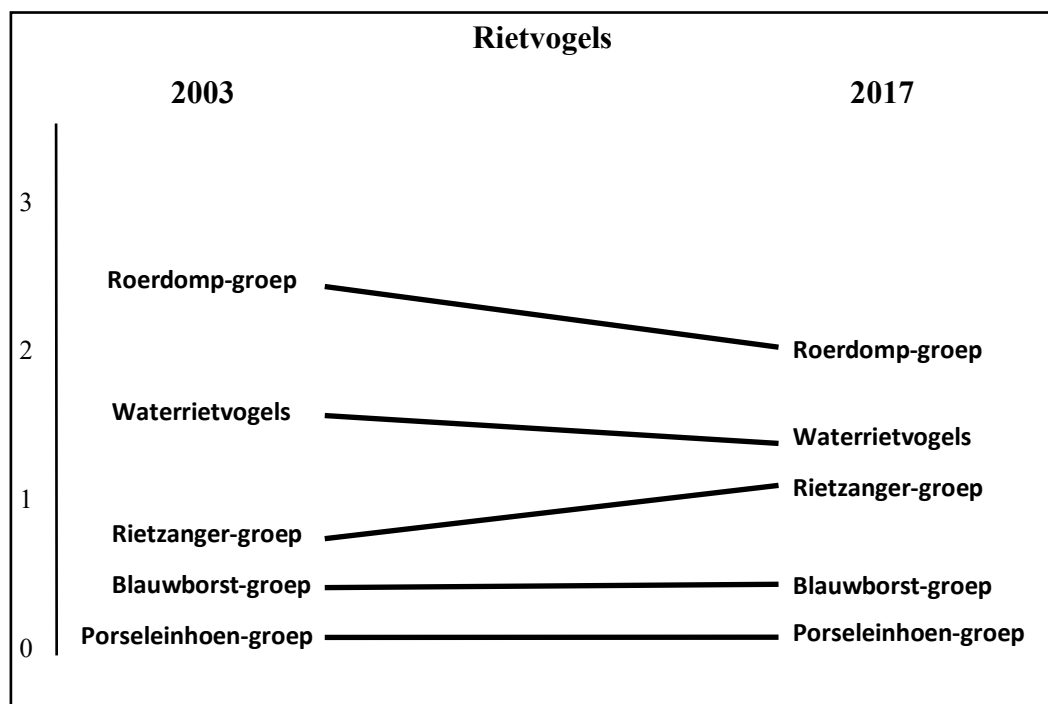

Figuur 6. Verandering van de Dodaarsgroep.

De rietvogels hebben in 2017 in totaliteit ook een lagere index dan in 2003 (figuur 7.). Bij de rietvogels kunnen we vijf ecologische vogelgroepen onderscheiden. Deze staan vermeld in tabel 5.

Tabel 5. Ecologische vogelgroepen van de rietvogels.

<i>Ecologische Vogelgroep</i>	<i>Soorten</i>	<i>Biotoopeisen</i>
Roerdomp-groep	Roerdomp, Woudaap, Grote zilverreiger, Purperreiger, Lepelaar, Snor, Kleine karekiet, Grote karekiet, Baardman	Nat, voornamelijk overjarig riet
Rietzanger-groep	Bruine kiekendief, Waterral, Kraanvogel, Rietzanger, Rietgors,	Verlandend, voornamelijk overjarig riet
Porseleinhoen-groep	Porseleinhoen, Klein waterhoen, Kleinst waterhoen, Kwartelkoning, Waterhoen, Watersnip, Waterrietzanger	Natte, lage vegetaties met ondiep water
Blauwborst-groep	Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Krekelzanger	Verlande rietvegetaties met struiken
Waterrietvogels	Roerdomp, Woudaap, Grote zilverreiger, Purperreiger, Lepelaar, Bruine kiekendief, Waterral, Porseleinhoen, Klein waterhoen, Kleinst waterhoen, Kwartelkoning, Waterhoen, Kraanvogel, Watersnip, Snor, Waterrietzanger, Rietzanger, Kleine karekiet, Grote karekiet, Baardman, Rietgors	Natte riet- en verlandingsvegetaties

Figuur 7. Indices van de ecologische vogelgroepen van de rietvogels.

Alleen de Rietzanger-groep heeft in 2017 een hogere index gekregen dan in 2003. De aanwezige soorten in 2003 uit deze groep gingen vooruit (waterral en rietgors) en de bruine kiekendief kwam er in 2017 bij. De rietzanger zelf ontbreekt nog steeds en wil in het oostelijke deel van Nederland maar niet aarden. De Roerdomp-groep geeft een daling te zien. Dat is volledig op het conto van de kleine karekiet te schrijven. De roerdomp nam immers toe van 1 naar 4 territoria en de woudaap ging van nul naar 3 territoria. De kleine karekiet ging van 168 territoria naar 136 territoria. We hebben het vermoeden dat dit te maken heeft met de sterke toename van kleine en grote lisdodde in het gebied welke ten koste gaat van de hoeveelheid riet. Kleine karekieten mijden lisdoddevelden. Als we de kaartjes vergelijken van 2003 en 2017 voor deze groep dan zien we bepaalde delen waar de kleine karekieten in 2017 verdwenen zijn, waar ze in 2003 nog met vele op rij voorkwamen (zie rode pijlen in figuur 8).

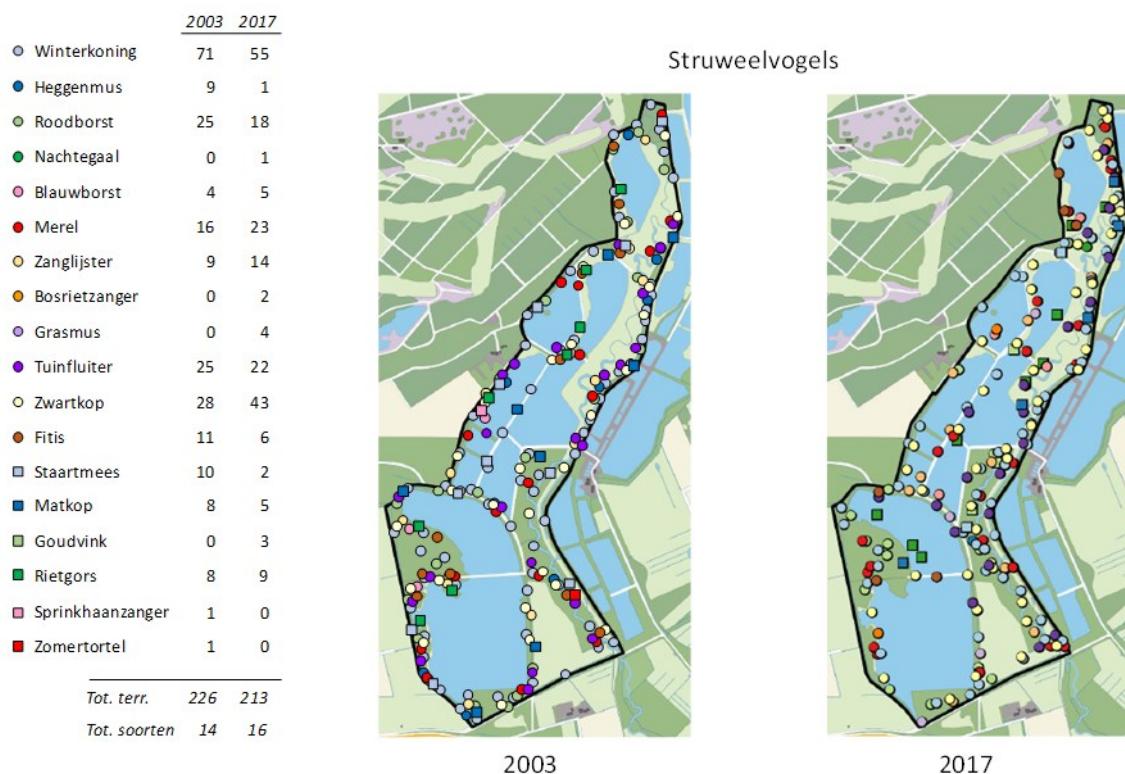

Figuur 8. Verspreiding van de Roerdomp-groep en locaties waar veel territoria van de kleine karekiet op rij verdwenen zijn.

De toename van de hoeveelheid lisdodde aan de westkant van de Tongelreep loopt min of meer synchroon met de toename aan de oostkant van de Tongelreep (Kolsters J. en Wouters P. 2015). Een mogelijke oorzaak zou kunnen liggen in de manier van riet maaien in het gebied. In het verleden werd dit op een kleinschalige manier gedaan. De laatste jaren wordt hiervoor zwaarder materieel gebruikt waarbij mogelijk de bodem meer wordt verdicht. Deze hypothese is echter nog niet bewezen maar het is de moeite waard om hier nader naar te kijken.

De overige ecologische vogelgroepen binnen de rietvogels zijn gelijk gebleven. De Porseleinhoen-groep is van oudsher nagenoeg afwezig op de visvijvers. Alleen het waterhoen heeft een paar territoria en het porseleinhoen wordt soms als doortrekker waargenomen.

Net als de andere twee hoofdgroepen zijn ook de struweelvogels wat dichtheid betreft wat afgenomen. Het totaal aantal territoria uit deze hoofdgroep ging van 226 naar 213 territoria (4%). Het aantal soorten uit deze groep steeg echter van 14 naar 16. De dichtheid van struweelvogels aan de noordwestzijde van het gebied is duidelijk wat afgenomen terwijl de dichtheid aan de oostkant is toegenomen.

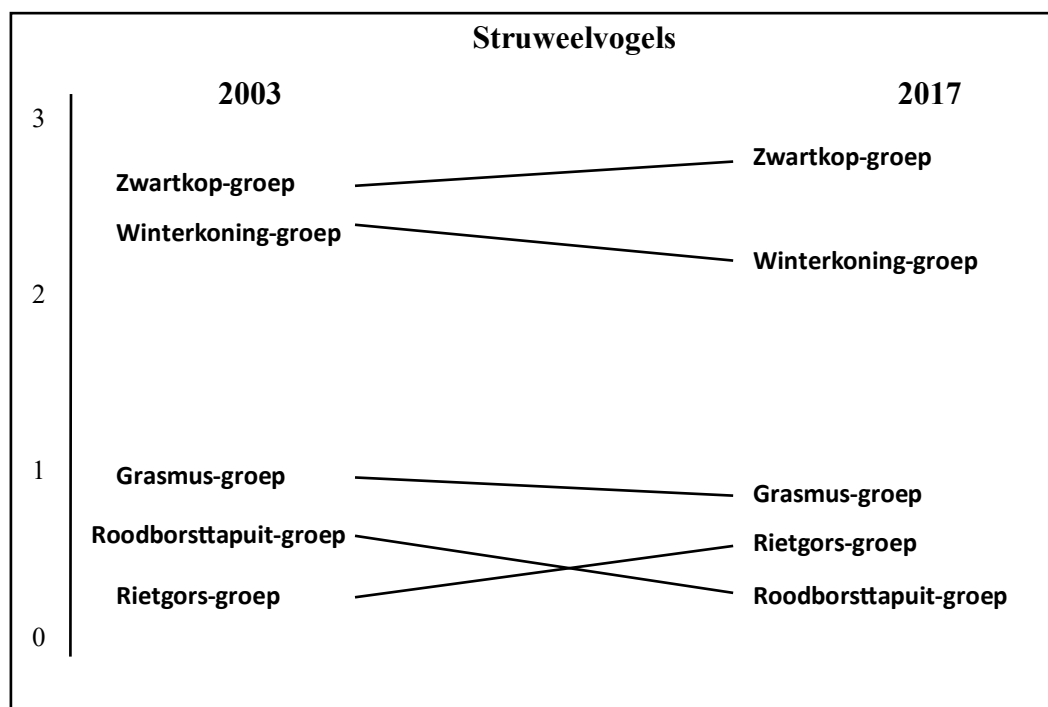

Figuur 9. Verspreiding van de struweelvogels.

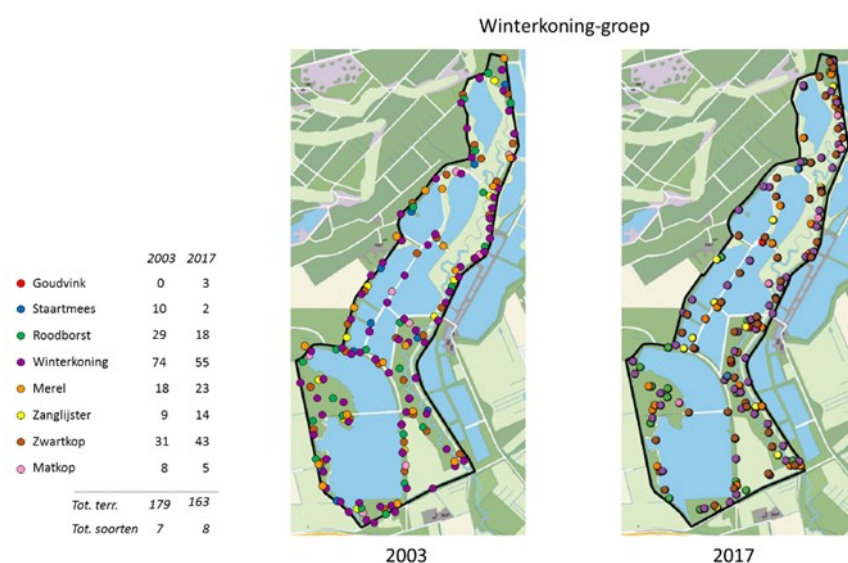
Tabel 6. Ecologische vogelgroepen van de struweelvogels.

Ecologische Vogelgroep	Soorten	Biotoopeisen
Rietgors-groep	Blauwborst, Paapje, Sprinkhaanzanger, Krekelzanger, Rietgors	Ruigtes en lage struwelen (vochtig tot nat)
Roodborsttapuit-groep	Roodborsttapuit, Grasmus, Fitis, Grauwe klauwier, Kneu	Lage struwelen en heggen
Grasmus-groep	Heggenmus, Nachtegaal, Roodborsttapuit, Bosrietzanger, Spotvogel, Orpheusspotvogel, Braamsluiper, Grasmus, Tuinfluit, Fitis, Grauwe klauwier, Kneu	Struwelen, opslag
Winterkoning-groep	Fazant, Zomertortel, Winterkoning, Roodborst, Merel, Zanglijster, Zwartkop, Staartmees, Matkop, Goudvink	Jong bos, struiklaag in bossen
Zwartkop-groep	Zomertortel, Zanglijster, Zwartkop, Staartmees, Matkop, Goudvink	Jong bos, struiklaag in bossen

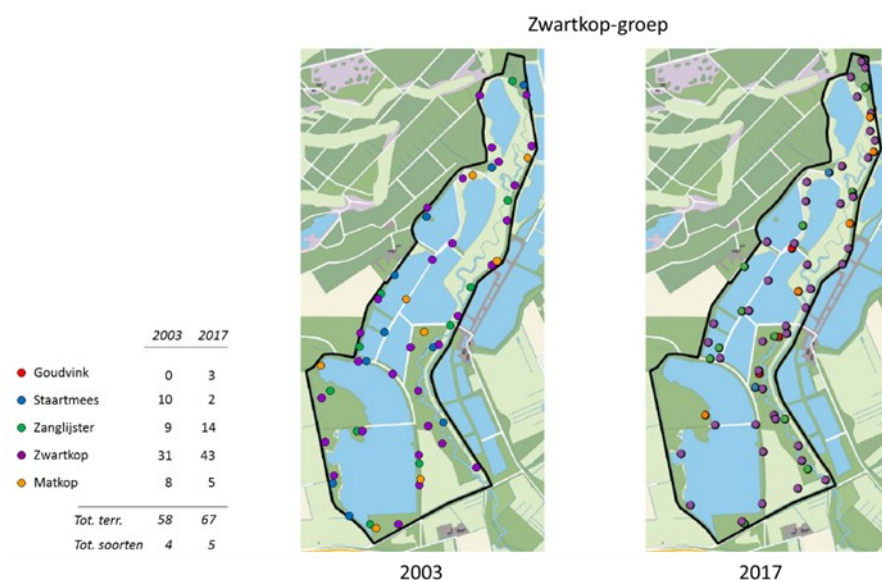
Twee groepen die nauwe verwant zijn binnen de struweelvogels zijn de Winterkoning-groep en de Zwartkop-groep. Het is zelfs zo dat alle soorten van de Zwartkop-groep ook in de Winterkoning-groep voorkomen. De Winterkoning-groep is een groep die voorkomt in jonge bossen, struwelen en in de struiklaag in bossen. De Zwartkop-groep is een selectie uit de Winterkoning-groep die vooral kenmerkend is voor hogere struiken. Meer dan voor de andere ecologische groepen van struweelvogels is de aanwezigheid van bomen van belang. Uiteraard zijn de Zwartkop-groep en de Winterkoning-groep nauw verwant maar toch zien we in het huidige onderzoeksgebied een verschil tussen beide groepen als we de onderzoekjaren 2003 en 2017 vergelijken. De Zwartkop- groep laat een toename zien en de Winterkoning-groep juist een afname. Dit wijst erop dat de aanwezigheid van hogere struiken is toegenomen.

Figuur 10. Indices van de ecologische vogelgroepen van de struweelvogels.

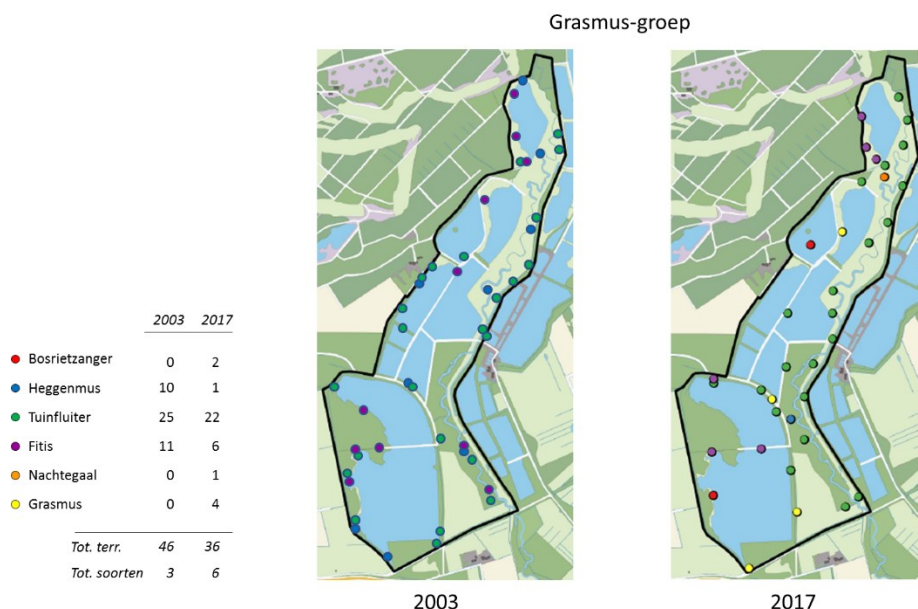
Figuur 11. Verspreiding van de Winterkoning-groep.

Figuur 12. Verspreiding van de Zwartkop-groep.

De andere groepen binnen de struweelvogels zijn beduidend minder aanwezig. Dat heeft te maken met het minder open karakter van het gebied. De weelderige begroeiing rond de vijvers herbergt ook veel bomen. De groepen zijn niet veel veranderd tussen beide onderzoekjaren 2003 en 2017. We zien de Grasmus-groep iets teruglopen en de Rietgors-groep neemt wat toe.

Bij de Grasmus-groep zien we echter wel wat interessante ontwikkelingen; de dichtheid in 2017 is lager maar het aantal soorten uit deze groep in het onderzoeksgebied is verdubbeld. De afname zit vooral bij de heggenmus en de fitis.

Figuur 13. Verspreiding van de Grasmus-groep.

Tenslotte kunnen we nog iets zeggen over de holenbroeders. De soorten die kenmerkend zijn voor oud bos of dood hout geven een opmerkelijke toename te zien in 2017 ten opzichte van 2003.

Het aantal territoria nam met bijna zestig procent toe van 81 naar 128. Het aantal soorten uit deze groep bleef gelijk op tien (van de 19 soorten die tot deze groep behoren). De middelste bonte specht lijkt zijn succesvolle vestiging in dit gebied te hebben volbracht. De toename is er in het gehele gebied maar zeer uitgesproken langs de oude loop van de Tongelreep. De aftakelende populieren blijken een waar eldorado voor holenbroeders. De aftakeling is echter al in een ver gevorderd stadium en gelukkig heeft Brabants Landschap hierop al actie ondernomen door aanplant van nieuwe bomen. De spectaculairste toename zien we bij de holenduif, de boomkruiper en de spreeuw. Het blijft wel een opvallend fenomeen dat de kauw hier geen voet aan de grond krijgt. In de voorgaande inventarisaties werd slechts sporadisch een van de vele broedholten door kauwen bezet.

Holenbroeders

	2003	2017
● Holenduif	2	14
● Groene Specht	1	0
● Zwarte Specht	0	2
● Grote Bonte Specht	13	13
● Middelste Bonte Specht	0	3
● Kleine Bonte Specht	6	7
○ Grauwe Vliegenvanger	1	0
● Pimpelmees	31	25
● Boomklever	6	5
■ Kortsnavelboomkruiper	0	1
■ Boomkruiper	10	26
■ Kauw	1	0
■ Spreeuw	10	32
Tot. terr.	81	128
Tot. soorten	10	10

2003

2017

Figuur 14. Verspreiding van de holenbroeders.

Spreeuw bij nestholte

6. Slotbeschouwing, aanbevelingen en dankwoord

Met de inventarisatie van het westelijk deel van de Visvijvers in 2003 en 2017 is een goed beeld verkregen van het aantal broedvogels. Nemen we daar de resultaten van de inventarisaties van het oostelijk deel bij dan is duidelijk dat het gebied zeer belangrijk is voor de Kempen.

Het beheer van eender welk natuurgebied, of deel daarvan, bestaat uit duidelijke verantwoorde keuzes maken. Maatregelen die voor de ene soort gunstig uitpakken kan nadelige gevolgen hebben voor een andere soort. Het creëren van diversiteit zal ertoe bijdragen dat meer soorten zich kunnen vestigen.

Natuurdoeltype

Een kenmerkend en samenhangend geheel van flora en fauna is een natuurdoeltype. Het komt tot stand onder specifieke milieuecondities en/of dankzij bepaalde inrichtings- en beheersmaatregelen. De natuurdoeltypen kunnen worden geconcretiseerd naar doelsoorten. Onder een doelsoort wordt een plant of een dier verstaan waar het beheer en de inrichting op wordt afgestemd (Natuur op golfbanen, 1996).

Waterstanden

De belangrijkste sturende factoren in en rond de waterpartijen is het waterpeil en het aanwezige riet of het ontbreken daarvan. Van belang is dat de waterstand op de juiste hoogte is en al is gerealiseerd voordat het broedseizoen begint. Hier moeten duidelijke afspraken voor worden gemaakt. Het aanbrengen van hoogtemeters in alle vijvers is essentieel.

Verschillen in afhankelijkheid van waterdiepte leiden tot een ander verspreidingspatroon. Dodaars, fuut en meerkoet zijn vogels met een voorkeur voor meer dan 40 cm waterdiepte; kleine karekiet, roerdomp en waterral zijn soorten met een voorkeur voor natte vegetaties bij een waterdiepte van 10-40 cm, terwijl rietgors en blauwborst vooral voorkomen in droge tot vochtige vegetaties bij een waterdiepte van minder dan 10 cm. Een oplossing zou kunnen zijn om het waterpeil op verschillende vijvers aan te passen; het uitgraven van een geul in het midden, bijvoorbeeld op de grotere vijvers. Als de diepte geleidelijk loopt van de oever naar een geul van een bepaalde diepte zal dit zeker ten goede komen aan de diversiteit van de watervogels maar ook van de verschillende waterplanten. Het uitgegraven zand zou gebruikt kunnen worden om op enkele plekken een wand te creëren voor bijvoorbeeld oeverzwaluwen en ijsvogels. Ook het steeds meer voorkomen van bijeneters zou dan tot resultaten kunnen leiden. Een overweging zou kunnen zijn om met het afgegraven zand in enkele grote vijvers enkele eilandjes te creëren met slik voor oeverlopers en om op een deel van de bodem grind/schelpen neer te leggen voor visdief en scholekster. Resumerend: Waterdiepte, kwaliteit van het water en de vegetatie bepalen de kwaliteit van het leefgebied van o.a. de vogelbevolking, waarbij variatie in het waterpeil een zeer belangrijke sturende factor is.

Beheer van het riet

Het vegetatiekundig beheer van het rietmoeras komt neer op een combinatie van het behouden van de hydrologische condities van het gebied en het tegengaan van de verbossing en verlanding. Riet is voor veel moerassen een structuurbepalende soort. Oeverplanten die voor verlanding zorgen zijn bijvoorbeeld: lisdodde, gele lis, oeverzegge, moeraszegge, rietgras, grote waterweegbree en nog veel meer soorten. Het oprukken van lisdodde is een probleem. Het is aan te bevelen om uit te zoeken of dit aan bodemverdichting door zwaar materieel ligt dat over de bodem rijdt tijdens het beheer van het riet.

Op de Visvijvers is een belangrijk doel een dichte rietvegetatie te verkrijgen voor rietvogels waarbij het van belang is dat de vijver open blijft en het riet gezond. Het beste is om gefaseerd te maaien. Elk jaar een ander deel en na vier of vijf jaar terugkomen.

Vogels die oud riet nodig hebben behouden zo hun biotoop en de opslag van struiken en bomen wordt onderdrukt. Het maaien dient vóór het broedseizoen, in de winter, te gebeuren en het maaisel moet verwijderd worden om de vorming van humus tegen te gaan. Zones die wat droger zijn dienen iets vaker gemaaid te worden dan de diepere zones. Laatstgenoemde verlanden minder snel. Drogere zones zijn gevoelig voor het wegconcurreren van riet door bijvoorbeeld grote brandnetel en harig wilgenroosje. Het tijdelijk droogleggen van het rietmoeras om het te maaien is ook mogelijk. Een deel wat tijdelijk wat langer droogstaat geeft gelegenheid tot kiemen van zwarte els en wilgen. Deze kunnen later dienen als

Watercrassula

broedplaats voor vogels en als plek om op te warmen en te zonnen voor libellen en boomkikkers. Omdat de Tongelreep zorgt voor de inlaat van het water is het van belang om goed te kijken wat er met het water meekomt. Naast vissen en andere waterdieren en planten worden ook minder gewenste zaken aangevoerd vanuit de aanvoersloot, zoals de exoot watercrassula (*Crassula helmsii*). Deze exoot is aangetroffen en vormt een serieuze bedreiging voor de Visvijvers (Kessel 2017). Er zullen maatregelen genomen moeten worden om de planten te

verwijderen en om uitbreiding te voorkomen. Dit gaat een hele klus worden want de plant is hardnekkig en komt snel terug. Contact met Brabant Water leert dat het een groot probleem is in tal van gebieden in Noord-Brabant, en ook in de Kempen, en dat een goede oplossing nog niet voorhanden is. Tal van instanties buigen zich momenteel over het probleem o.a. de Stichting Bargerveen.

Aanplant

Op de Visvijvers is de populierenrij langs de Tongelreep erg belangrijk voor de diversiteit en aantallen broedvogels. Als broedgelegenheid en slaapplek zijn de bomen van groot belang. Het verdwijnen van de populieren zou dramatisch zijn voor het gebied. Zoals eerder in het rapport aangegeven is werd reeds begonnen met nieuwe aanplant om de omgevallen bomen te compenseren. Populieren zijn snelle groeiers en het zou aan te bevelen zijn om door te gaan met nieuwe aanplant, niet alleen bij de omgevallen plekken maar ook vlakbij al ver afgetakelde exemplaren die op korte termijn om zouden kunnen vallen. Het inzaaien van een strook met bloemrijke kruiden- of graanmengsels, zoals op het oostelijk deel, zal eveneens bijdragen tot een grote diversiteit aan insecten en voer voor vogels.

Nestgelegenheid voor de ijsvogel

Niet alleen het aanleggen van (eventuele) zandwallen maar het is van groot belang dat enkele omgevallen bomen met kluit blijven liggen. Het is gebleken dat de ijsvogels op de Visvijvers gebruik maken van de kluit om in te nestelen, bij gebrek aan geschikte oevers. De bekende nestplaatsen zijn bijna niet meer bruikbaar omdat na verloop van jaren het zand van de kluiten verdwijnt onder invloed van de weersomstandigheden, wind en regen.

Dankwoord

Dank aan Pieter Wouters, Nick Jeurissen, Toos Deebe en Els de Veer die zeer behulpzaam waren bij het inventariseren; Jacques van Kessel voor het aanleveren van gegevens van de flora en fauna. Dank aan Mari de Bijl voor alle hulp, en medewerking en Brabants Landschap voor het aanleveren van de kaarten en de benodigde vergunningen.

Bijlage

In 2011 is er een nieuwe handleiding gekomen (Van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen) voor broedvogelonderzoek en zijn er voor enkele soorten veranderingen gekomen in de criteria voor o.a. de datumgrenzen ten opzicht van de handleiding Van Dijk, A.J. Handleiding Broedvogel Monitoring Project Broedvogelinventarisatie in proefvlakken, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen, 2004.

Tabel 7. Veranderde criteria.

Soort	Criteria 2004	Criteria 2017
Fuut	1 mei-15 juni	15 april-15 juni
Blauwe reiger	15 april-10 mei	15 maart-10 mei
Krakeend	1 mei-30 juni	20 april-15 juni
Wintertaling	1 mei-30 juni	30 april-30 juni
Boomvalk	1 mei-15 september	1 mei-31 augustus
Holenduif	1 april-31 juli	1 maart-31 juli
Houtduif	1 mei-15 september	20 april-31 juli
Koekoek	15 mei-30 juni	10 mei-25 juni
IJsvogel	1 april-15 mei	20 maart-15 mei
Zwarte specht	15 maart-20 juni	1 maart-20 juni
Grote bonte specht	1 maart-30 juni	1 maart-20 juni
Middelste bonte specht	1 maart-20 juni	20 februari-10 juni
Roodborst	1 mei-30 juni	30 april-30 juni
Nachtegaal	10 mei-20 juni	5 mei-20 juni
Bosrietzanger	15 mei-20 juli	10 mei-20 juli
Kleine karekiet	15 mei-10 juli	5 mei-10 juli
Grasmus	1 mei-10 juli	25 april-10 juli
Tuinfluit	1 mei-20 juli	30 april-20 juli
Zwartkop	20 april-20 juli	15 april-20 juli
Tjiftjaf	5 april-20 juli	10 april-20 juli
Fitis	20 april-20 juli	15 april-30 juni
Goudhaan	20 april-30 juni	10 april-30 juni
Kortsnavelboomkruiper	1 april-30 juni	20 februari-20 juni
Groenling	1 mei-30 juni	15 april-20 juni
Goudvink	15 april-20 augustus	1 april-31 juli
Rietgors	1 mei-10 juli	15 april-30 juni

Literatuur

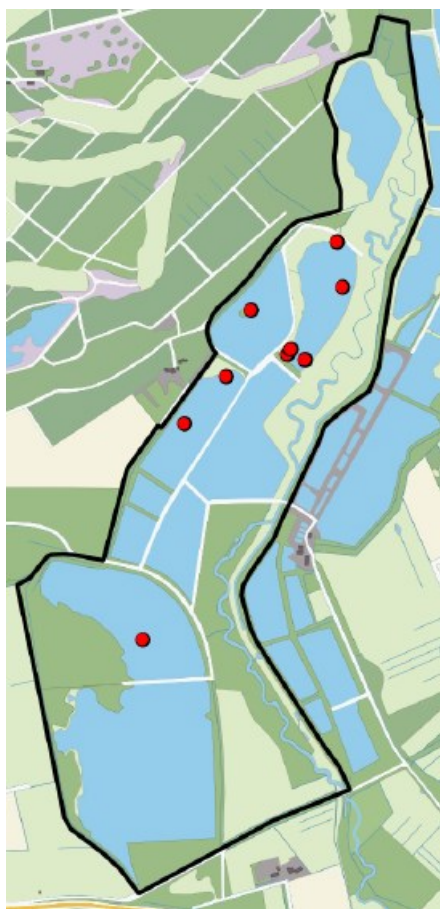
- Poelmans W. en van Diermen J. 1997. Broedvogels van Midden-en Oost Brabant. Provincie Noord Brabant.
- Van Dijk A.J. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in Proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Sierdsema, H. 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SBB-rapport 1995-1, SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.
- Kolsters Jan, Veer Wil de. Buikheide 2006, Inventarisatie broedvogels en rode bosmieren, en analyse van de groeiing in relatie tot broedvogels, Vogelwerkgroep De Kempen september 2007.
- Wouters Pieter en Kolsters Jan. Broedvogelinventarisatie van de voormalige Viskwekerij Valkenswaard in 2008 en 2012 Ten oosten van de Tongelreep. Vogelwerkgroep De Kempen.
- Veer Wil de, Deebe Wim, Beeren Wil en Bijl Mari de. Broedvogels van het noord/westelijk deel van de voormalige viskwekerij Valkenswaard, ongepubliceerd, 2014.
- Kolsters Jan & Wouters Pieter. Broedvogels van de visvijvers 2015. Vogelwerkgroep De Kempen.
- Kolsters Jan en Deebe Wim. Broedvogels van de Buikheide in 2001. Vogelwerkgroep De Kempen 2002.
- Kolsters J. 2004. Broedvogels van de visvijvers in Valkenswaard in 2003 ten westen van de Tongelreep. Vogelwerkgroep De Kempen.
- Kolsters J. & Wouters P. Broedvogelinventarisatie van de voormalige viskwekerij Valkenswaard in 2005. Vogelwerkgroep De Kempen
- Evers P.J.M. Avifauna van de viskwekerij te Valkenswaard 1962-1981. 1982
- Van Kleunen A., Foppen R. & van Turnhout C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Boele A., van Bruggen J., Hustings F., Koffijberg K., Vergeer J.W., van der Meij T. 2017). Broedvogels in Nederland in 2015 Sovon-rapport 2017/04 Sovon Vogelonderzoek, Nijmegen.
- De Veer en De Bijl, Valkenswaardse visvijver-west Valkenhorst 2013, ongepubliceerd.
- G.H.J. de Kroon, Gorinchem 1980. Uitgeverij Kosmos bv, Amsterdam 1982.
- Lemaire A.J.J. & Wiersma P. 2011. Schatting van de huidige en toekomstige gewasschade door Canadese Ganzen in Nederland. SOVON-informatierapport 2011-01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Natuur op golfbanen, 1996. Nederlandse Golf Federatie en Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.
- Voor algemene gegevens is gebruik gemaakt van: website van Sovon; Vogelbescherming; Ecopedia, bouwen aan groen expertise.

Soortkaarten

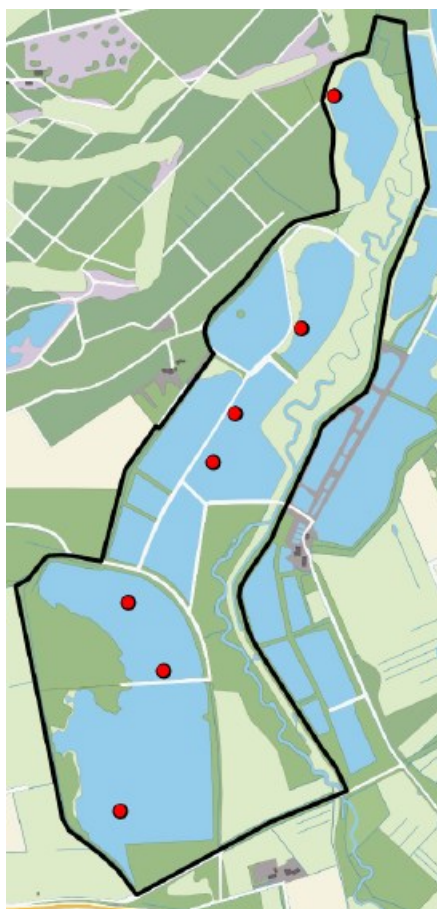

Middelste bonte specht

Dodaars 9 territoria

Fuut 7 territoria

Roerdomp 4 territoria

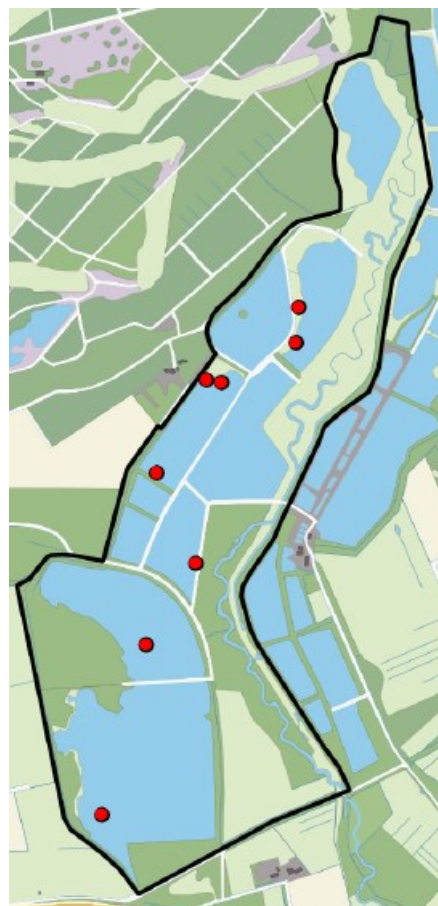
Woudaap 3 territoria

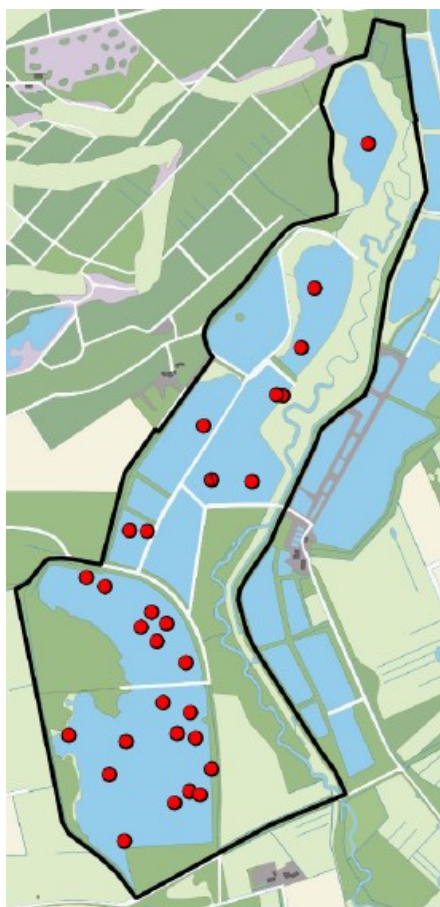
Blauwe reiger 6 territoria

Knobbelzwaan 8 territoria

Grauwe gans 31 territoria

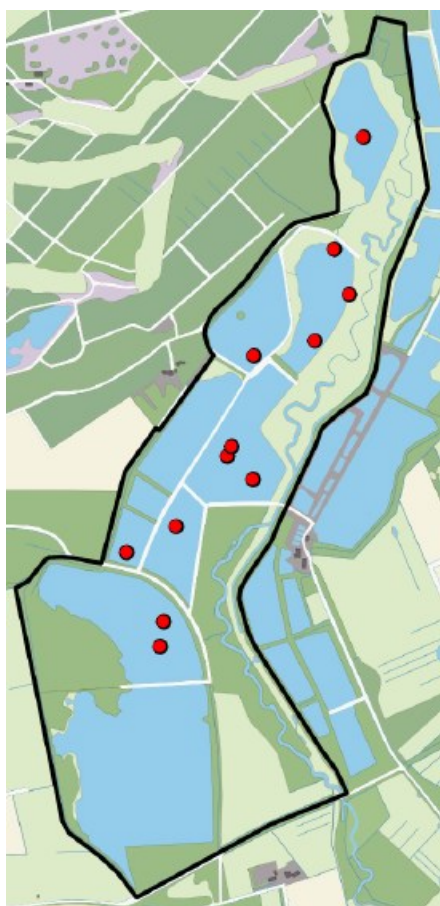
Grote Canadese gans 2 territoria

Nijlgans 5 territoria

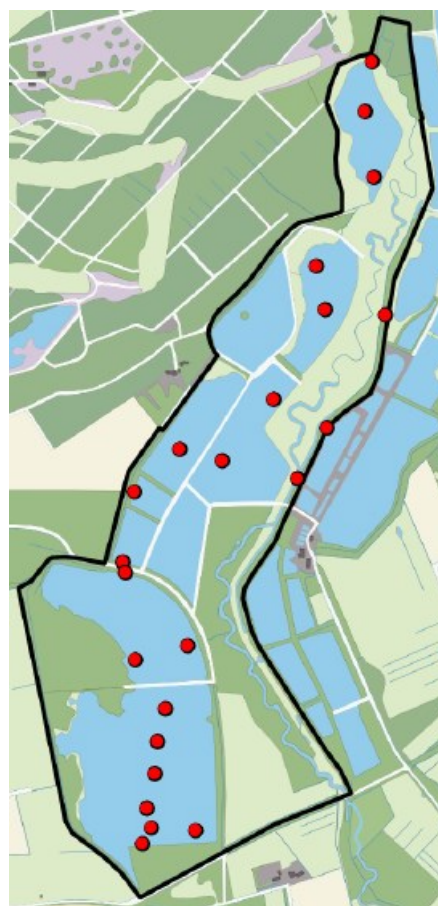
Krakeend 12 territoria

Wintertaling 1 territorium

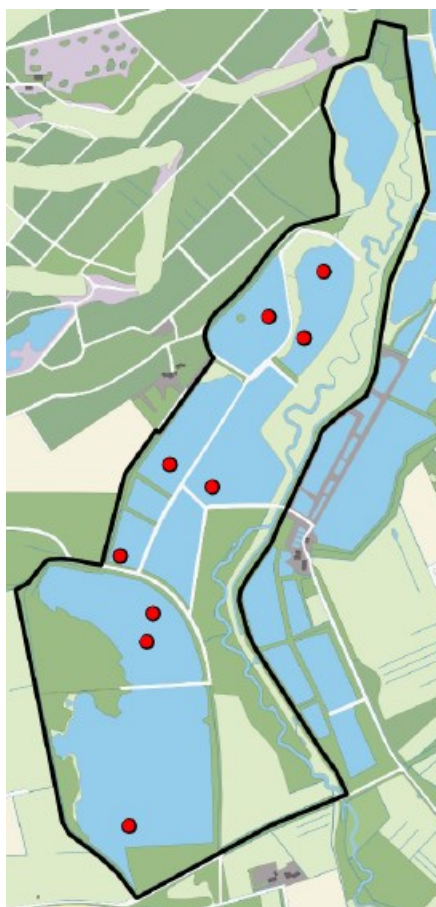
Wilde eend 23 territoria

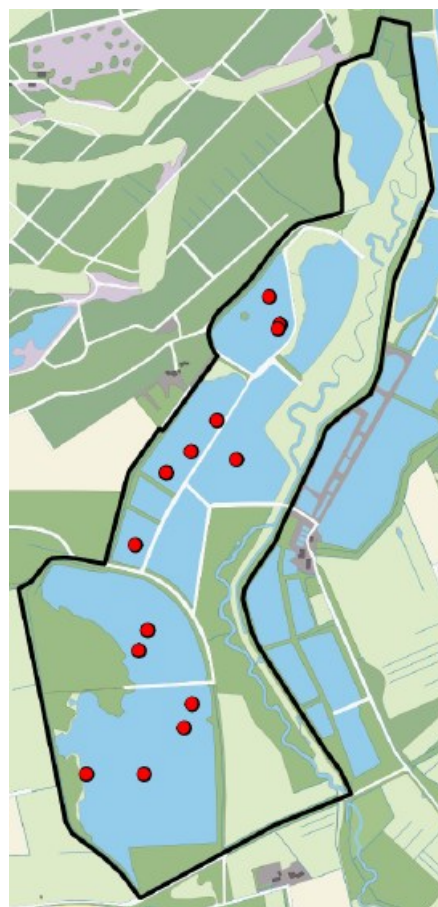
Slobeend 3 territoria

Tafeleend 9 territoria

Kuifeend 14 territoria

Zwarte wouw 1 territorium

Bruine kiekendief 1 territorium

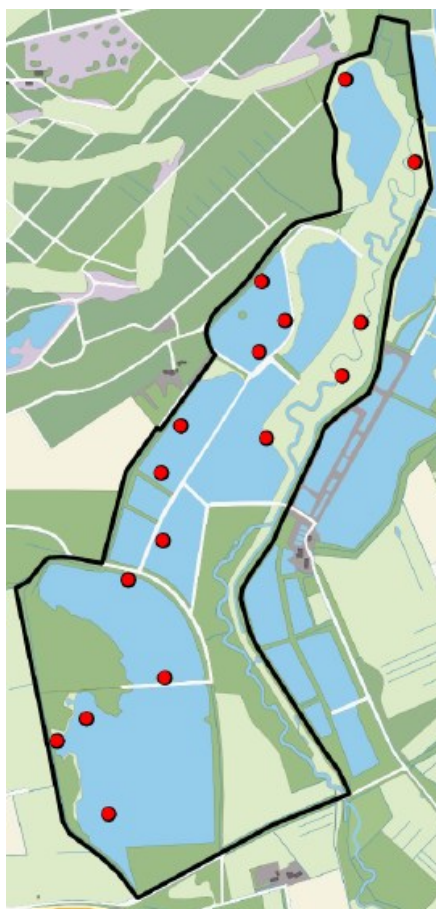
Buizerd 1 territorium

Boomvalk 3 territoria

Waterral 16 territoria

Waterhoen 3 territoria

Meerkoet 35 territoria

Holenduif 14 territoria

Houtduif 15 territoria

Koekoek 4 territoria

Bosuil 2 territoria

IJsvogel 3 territoria

Zwarte specht 2 territoria

Grote bonte specht 13 territoria

Middelste bonte sp. 3 territoria

Kleine bonte specht 7 territoria

Winterkoning 55 territoria

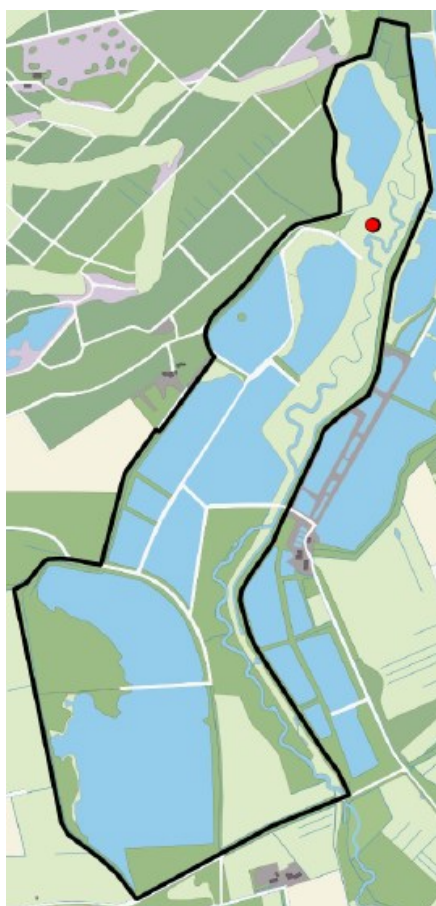
Heggenmus 1 territorium

Roodborst 18 territoria

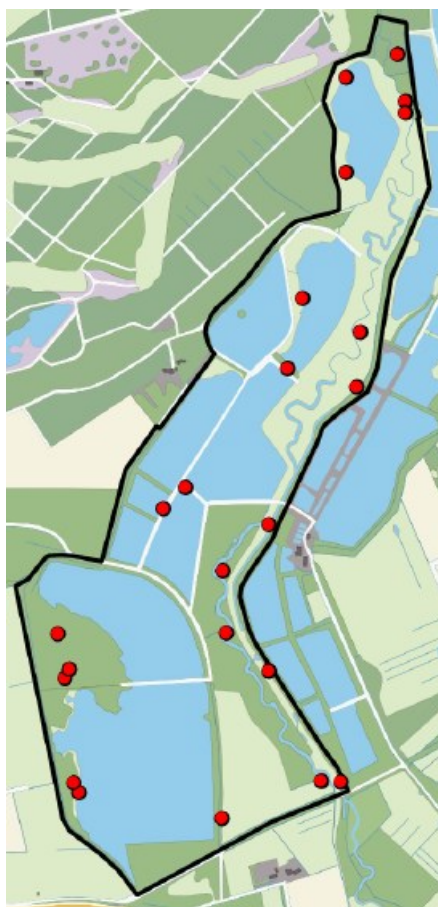
Nachtegaal 1 territorium

Blauwborst 5 territoria

Merel 23 territoria

Zanglijster 14 territoria

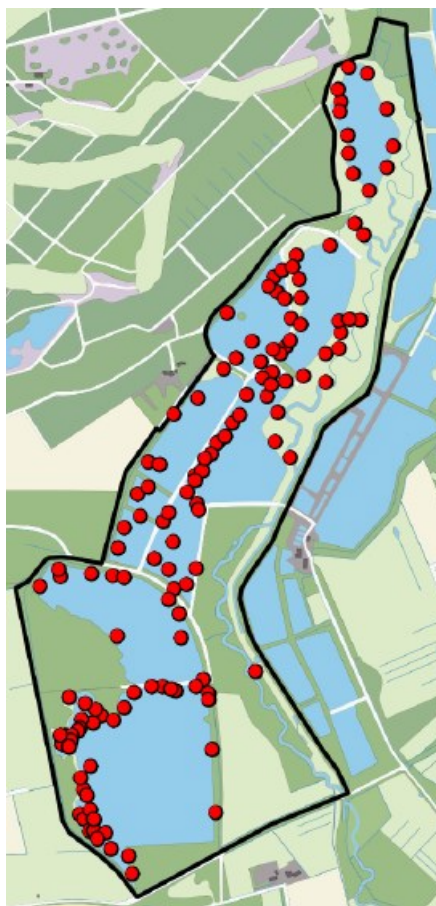
Grote lijster 1 territorium

Bosrietzanger 2 territoria

Kleine karekiet 136 territoria

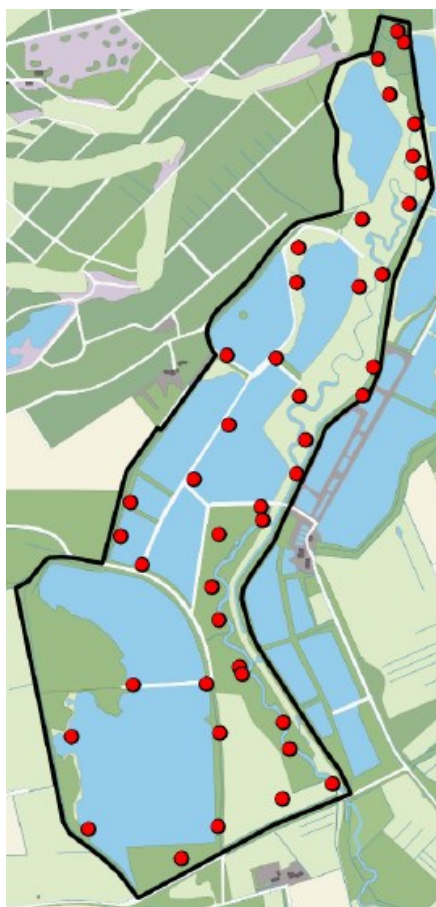
Grasmus 4 territoria

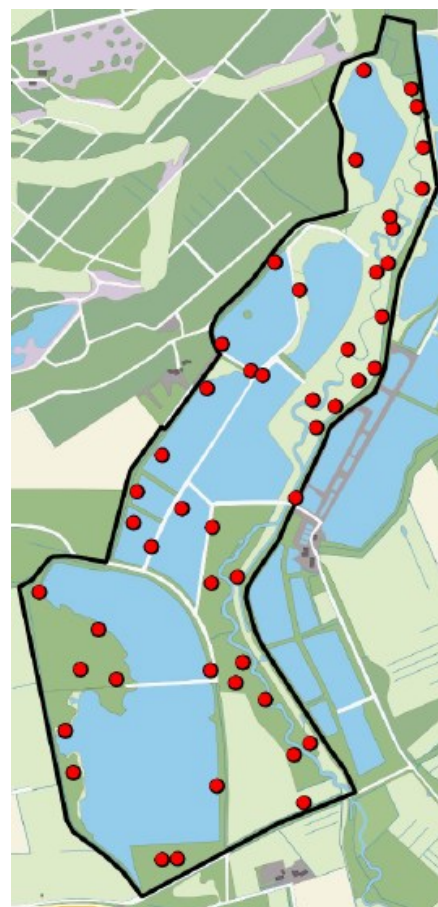
Tuinfluiter 22 territoria

Zwartkop 43 territoria

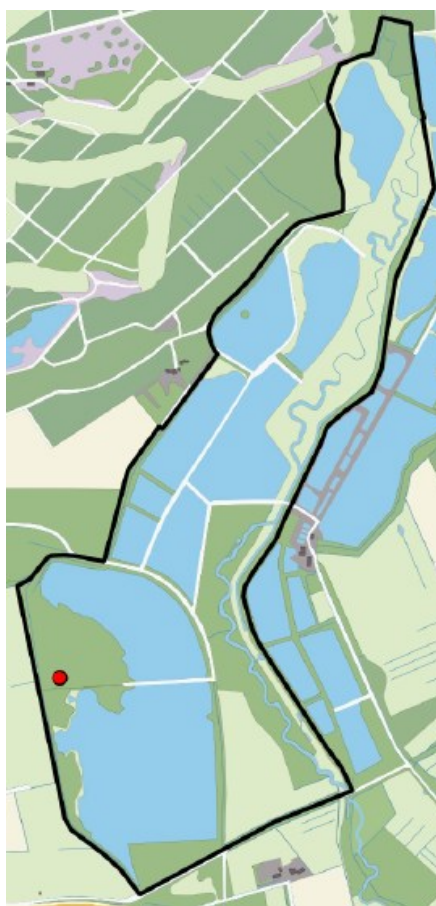
Tjiftjaf 48 territoria

Fitis 6 territoria

Goudhaan 1 territorium

Staartmees 2 territoria

Matkop 5 territoria

Kuifmees 1 territorium

Pimpelmees 25 territoria

Koolmees 32 territoria

Boomklever 5 territoria

Kortsnavelbkr. 1 territorium

Boomkruiper 26 territoria

Wielewaal 2 territoria

Gaai 3 territoria

Zwarte kraai 7 territoria

Spreeuw 32 territoria

Vink 23 territoria

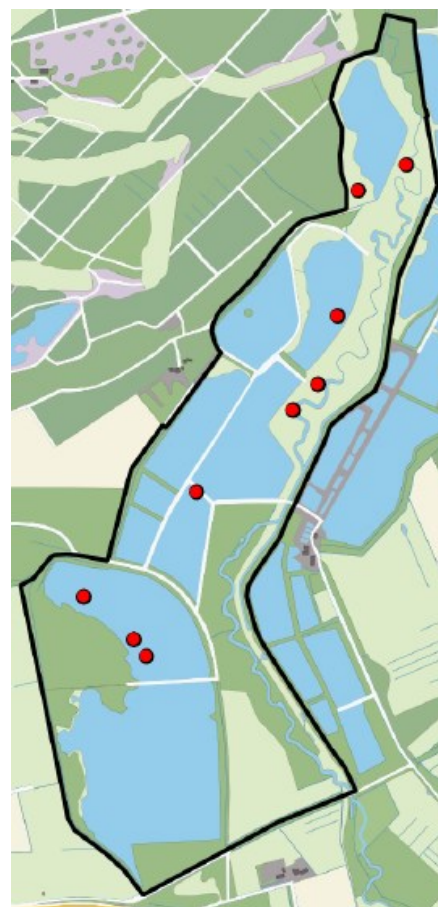
Groenling 2 territoria

Goudvink 3 territoria

Rietgors 9 territoria

Zonsondergang op VW 9

